

Henkirikosuhrin läheisen korvaussuoja rikosvahinkolain valossa

Iida Hiidenheimo

2021 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

Henkirikosuhrin läheisen korvaussuoja rikosvahinkolain valossa

Iida Hiidenheimo

Liiketalous

Opinnäytetyö

Huhtikuu, 2021

Iida Hiidenheimo

Henkirikosuhrien läheisten korvaussuoja rikosvahinkolain valossa

Vuosi 2021 Sivumäärä 39

Tässä opinnäytetyössä käsitellään henkirikoksen kohteeksi joutuneen läheisten rikosvahinkolain mukaista korvaussuojaa. Opinnäytetyössä keskitytään rikosvahinkolain vuoden 2006 uudistukseen, jolla läheisten oikeus korvaukseen kärsimyksestä valtion varoista muutettiin korvaukseen henkilövahingosta johtuvista sairaanhoitokuluista, muista kuluista sekä ansionmenetyksestä. Tarkoituksena on arvioida sitä, onko henkirikosuhrien läheisten korvaussuoja riittävä, vai tulisiko sitä muuttaa ja miten. Opinnäytetyö tarjoaa tietoa korvauskäytännöistä henkirikoksen johdosta kuolleen henkilön omaisille, mutta myös heidän kanssaan työskenteleville tahoille aina esitutkintaa tekevästä poliisista oikeudellisiin avustajiin sekä muihin tukihenkilöihin. Lisäksi opinnäytetyöstä voivat hyötyä lainvalmistelutyössä mukana olevat henkilöt. Tutkimusmenetelmänä hyödynnetään pääosin lainoppia, joka tutkii voimassa olevaa oikeutta. Tämän lisäksi opinnäytetyössä hyödynnetään kvalitatiivista tutkimusmenetelmää erityisesti opinnäytetyön yhteydessä tehtyjen haastattelujen osalta.

Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys alkaa henkirikollisuuden ja sen kehityksen tarkastelulla. Henkirikosten määrä Suomessa on vähentynyt 53 prosenttia vuodesta 2000 vuoteen 2019 verrattuna. Tausta rikosvahinkolain kokonaisuudistuksen aikaan on siten muuttunut huomattavasti. Tämän jälkeen tarkastellaan vahingonkorvauslakia, joka määrittelee sen, mitä läheinen voi tekijältä vaatia oikeudenkäynnissä. Lisäksi tuomittuja korvauksia käsitellään Itä-Suomen hovioikeuden ratkaisujen kautta. Keskeisenä tarkastelun kohteena opinnäytetyössä on rikosvahinkolaki, joka sääntelee rikosvahingoista, joista rikoksen uhri voi hakea korvausta valtion varoista maksettavaksi. Tutkimuksessa perehdytään sekä lainvalmisteluaineistoon että lain vaikutusten jälkikäteiseen arviointiin. Lisäksi vertailuaineistona käsitellään lyhyesti myös toisten Pohjoismaiden rikosvahinkokorvausjärjestelmiä. Puolestaan työelämän näkemyksiä korvaussuojan riittävydestä tuodaan esiin oikeudellisten avustajien haastattelujen kautta, ja myös vahvistus aiheen tärkeydestä on saatu haastateltavilta.

Tuloksena voidaan todeta, että korvaussuoja ei ole kaikilta osin riittävä ja sitä tulisi kehittää. Muutos entiseen, eli kärsimyskorvauksen palauttaminen rikosvahinkolakiin, ei kuitenkaan ole välttämätöntä, vaan vaihtoehtoja on useita. Lakimuutoksen arviointi kuitenkin vaatii lisäksi oikeuspoliittista harkintaa erityisesti valtion talouden kannalta.

Iida Hiidenheimo

Homicide victim's near relative's rights for compensation from the Act on Compensation for Crime Damage

Year 2021 Pages 39

This thesis considers the homicide victim's near relative's rights for the compensation paid from state funds for damage caused by a criminal offence. The main focus is on the Act on Compensation for Crime Damage (ACCD) legislative amendment in 2006, when the homicide victim's near relative rights for compensation for suffering was removed. It was replaced by a right for the medical costs, other costs and loss of income by personal injury. The purpose of this thesis is to evaluate whether the protection given by the ACCD is sufficient, or should it be changed and how. This thesis provides information on criminal injury compensation to the homicide victim's near relative and for professionals who works for the victim's families but also for people who work on legislative work. The method that was mainly used in this thesis was legal dogmatics, which was concerned with the law in force and additionally part of this thesis has utilized qualitative research, (for example for the interviews).

The theoretical framework firstly examined homicides in Finland which has decreased by 53 percent from the years 2000 to 2019. The background at the time of legislative amendment had changed considerably. This is followed by the review of Tort Liability Act, which defines what homicide victim's near relative can claim from the offender at trial. In addition, the Court of Appeal of Eastern Finland sentencing and compensation policy was assessed. After that the ACCD was evaluated through government proposals and reports of the impacts of amendment. In addition, a few other Nordic countries' Acts on Compensation for Crime Damage were considered. The attorneys' views on the adequacy of the compensation protection are raised through the interviews and confirmation of the importance of this subject has also been obtained from interviewees.

The result of the thesis consider that the homicide victim's near relative compensation protection is not adequate in all respects and should be developed. However, a change to the compensation for suffering, is not essential and the protection can be improved in other ways. If there is to be a possible amendment it will be necessary to evaluate the state's economic resources.

Keywords: Act on Compensation for Crime Damage, homicide, crime damage, compensation for suffering

Sisällys

1	Johdanto.....	6
2	Tutkimus.....	8
3	Henkirikokset Suomessa	10
4	Henkirikosuhrin läheisten korvaukset	13
4.1	Vahingonkorvauslaki	14
4.2	Henkilövahinkoasiain neuvottelukunta	17
4.3	Tuomioistuinten tuomitsemat korvaukset	18
5	Rikosvahinkolaki	20
5.1	Henkirikosuhrin läheisten korvaukset	21
5.2	Korvauskäytännöt muissa Pohjoismaissa	22
5.3	Lakimuutoksen vaikutusten arviointi	24
6	Työelämän asiantuntijoiden näkemyksiä - Haastattelu.....	26
7	Yhteenveto ja johtopäätökset.....	28
	Lähteet.....	34
	Kuviot	37
	Taulukot	37
	Liitteet	38

1 Johdanto

Rikosvahinkolaki (1204/2005) sääntelee rikosvahingoista, joista rikoksen uhri voi hakea korvausta valtion varoista maksettavaksi. Rikosvahinkolain kokonaisuudistus astui voimaan vuonna 2006. Uudistuksesta seurasi, että henkirikoksen seurauksena kuolleen henkilön läheisiltä poistettiin oikeus kärsimyskorvaukseen rikosvahinkolain nojalla valtion varoista. Tämän tilalle tuli oikeus korvaukseen kuolemantapauksen seurauksena aiheutuneesta henkilövahingosta johtuneista sairaanhoitokuluista sekä muista kuluista ja ansionmenetyksestä.¹ Oikeusministeriön vuonna 2009 teettämän selvityksen perusteella, henkirikosuhrin läheisten oikeudet korvauksiin eivät täysin toteudu, ja korvauksia kärsimyksestä haettiin yhä.² Selvityksestä huolimatta, rikosvahinkolakiin on tehty vain yksi selvityksessä esiin noussut muutostarve henkirikosuhrin läheisten korvaussuojan parantamiseksi viimeisen reilun kymmenen vuoden aikana.

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on arvioida sitä, onko nykyinen rikosvahinkolain mukainen korvauskäytäntö riittävä vai onko lakia tarve muuttaa korvaussuojan parantamiseksi tai jopa palata entiseen malliin, jossa korvausta kärsimyksestä³ oli mahdollista saada valtiolta. Henkirikosten määrä Suomessa on vähentynyt 53 prosenttia vuodesta 2000 vuoteen 2019 verrattuna.⁴ Jo tämä osoittaa, että tausta rikosvahinkolain kokonaisuudistuksen aikaan on muuttunut huomattavasti parissa kymmenessä vuodessa, ja nyt olisi hyvä aika tarkastella muutostarpeita uudemman kerran.

Ihmisen henki, eli oikeus elämään on suojattuna perus- ja ihmisoikeussäännöksissä. Suomen perustuslain (731/1999, PL) 7.1 §:n mukaan jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Puolestaan Euroopan ihmisoikeussopimuksen (63/1999, EIS) 2 artiklan 1 kohdan mukaan ”Jokaisen oikeus elämään on suojattava laissa. Keneltäkään ei saa riistää hänen elämänsä tahallisesti, paitsi tuomioistuimen päätöksen täytäntöönpanemiseksi silloin, kun hänet on tuomittu rikoksesta, josta laissa määrätään tällainen rangaistus.” Kyseinen artikla on ensimmäinen EIS:ssä turvattu oikeus ja myös samalla yksi perustavimmista ihmisoikeuksista. Oikeus elämään onkin ehdoton,

¹ HE 192/2005 vp, s. 16-17.

² Oikeusministeriö 2009.

³ Valtion maksaman kärsimyskorvauksen enimmäismäärä oli 3 700 euroa ennen vuoden 2006 lakimuutosta (HE 192/2005 vp, s. 6). Näin ollen täyttää tuomittua kärsimyskorvausta ei välttämättä ollut edes mahdollista saada valtion varoista.

⁴ Lehti 2020, s. 11.

eikä siitä ole oikeutta poiketa edes hätätilassa. Henki voidaan katsoa ihmisen tärkeimmäksi oikeushyväksi, sillä se on edellytyksenä myös muiden perusoikeuksien suojelulle.⁵

Rahallinen korvaus ei poista läheisen menetystä ja siitä aiheutuvaa kärsimystä, mutta kärsimyskorvauksella voi olla läheiselle symbolinen merkitys⁶. Kärsimyskorvauksen tarkoituksena on helpottaa läheisen surutyötä ja kattaa myös ammattilaisten avusta aiheutuvia kustannuksia sekä rahoittaa vapaa-aikaa, jonka läheinen mahdollisesti joutuu ottamaan ansiotyöstään.⁷ Nyt voimassa olevan rikosvahinkolain mukaan, läheinen saattaa jäädä todellisuudessa kokonaan vaille korvauksia. Henkirikoksesta syytetty on usein sosioekonomisen asemansa johdosta vähävarainen⁸ ja myös tuomion seurauksena mahdollisesti joutumassa vankilaan, mikä entisestään heikentää maksukykyä. Lisäksi uhrin läheisen ollessa esimerkiksi eläkkeellä taikka elässä eri tukien varassa, ei ansionmenetystä aiheudu. Myöskään sairaanhoitokustannuksia ei välttämättä ole aiheutunut, sillä läheinen ei uskalla hakeutua kalliisiin hoitojaksoihin, sillä korvauksen saaminen koetaan epävarmaksi ja taloudellinen tilanne muutoinkin on saattanut heikentyä läheisen kuolemantapauksen johdosta⁹. Näin ollen valtion varoista on tällaisessa tilanteessa mahdollista saada korvausta vain hyvin pieni osuus kaikista henkirikoksen johdosta aiheutuneista kuluista ja tuomituista korvauksista.

Aihe opinnäytetyölle valikoitui omista havainnoista työskennellessäni asianajotoimistossa. Henkirikos on lainsäädännössämme vakavin mahdollinen rikos, ja loukkaus jää pysyväksi osaksi omaisten elämää. Tämän johdosta olen kokenut, että korvauskäytännöt eivät välttämättä ole riittävät, kun vertaa joihinkin toisiin rikoksiin ja niistä maksettaviin korvauksiin. Henkirikosuhrin läheisten oikeudet korvauksiin on myös nostettu tasaisesti esiin eri medioissa, ja viime aikoina uutisointi on vain lisääntynyt. Kuitenkaan uudempaa tutkimusta aiheesta ei olla tehty, joten koin tämän opinnäytetyön kirjoittamisen tarpeelliseksi sekä henkirikosuhrien läheisten että työelämän kehittämisen kannalta. Vahvistusta aiheen tärkeydestä sekä kiinnostavuudesta sain myöskin opinnäytetyötä varten haastatelluilta asianajoalan ammattilaisilta.

Aiheen taustoittamiseksi käsitellään ensin henkirikollisuutta Suomessa ja sen jälkeen vahingonkorvauslain mukaisia korvauksia. Tämän jälkeen käsitellään Oikeusministeriön yhteydessä toimivan Henkilövahinkoasian neuvottelukunnan suosituksia, koskien vahingonkorvauslain 5 lukua. Opinnäytetyötä varten on myös tilattu Itä-Suomen hovioikeudelta vuosien 2019 ja 2020 aikana annetut tuomiot henkirikoksia koskien, joiden kautta käsitellään

⁵ Frände ym. 2018, s. 206; Hirvelä & Heikkilä 2013, s. 33.

⁶ KM 2001:11, s.66.

⁷ HE 167/2003 vp, s. 9; HE 116/1998 vp, s. 8, 10.

⁸ Vain joka kuudes henkirikosten tekijöistä on työelämässä, vaikka pääosa tekijöistä on työikäisiä (Lehti 2020, s. 33).

⁹ Antila & Ahlas 2009, s. 25.

tuomioistuinten korvauskäytänteitä. Tämän jälkeen siirrytään rikosvahinkolakiin. Vertailuaineistoksi tuodaan esiin myöskin lyhyesti Ruotsin sekä Tanskan rikosvahinkokorvausjärjestelmiä. Lisäksi käydään läpi Oikeusministeriön vuonna 2009 teettämä selvitys rikosvahinkolain mukaisesta henkirikosuhrin läheisten korvaussuojan toteutumisesta, jossa todettiin olevan osin puutteita.

Työelämän näkökulman esiin tuomiseksi opinnäytetyötä varten on pyydetty haastattelut muutamilta oikeudellisilta avustajilta, joilla on kokemusta rikosvahinkokorvauksista henkirikostapauksessa. Haastattelujen tavoitteena on tuoda esiin työelämän kokemuksia henkirikosuhrin läheisen korvaussuojan riittävydestä. Loppuun on koottu yhteenveto sekä johtopäätökset opinnäytetyön tutkimuksen tuloksista ja havainnoista sekä myös eri mahdollisuuksista korvauskäytännön uudistamiseksi.

Opinnäytetyö tarjoaa tietoa henkirikoksen uhriksi joutuneen henkilön omaisille, ja heidän kanssaan työskenteleville ammattilaisille, kuten tukihenkilöille ja oikeudellisille avustajille. Myös lainvalmistelutyötä tekevät henkilöt voivat saada opinnäytetyön kautta tietoa rikosvahinkokorvausjärjestelmästä käytännössä. Henkirikoksen uhriksi joutuneen läheisen asemasta löytyy useampiakin tutkimuksia, mutta toistaiseksi nimenomaisesti rikosvahinkolakiin perehtyvää tutkimusta taikka kirjallisuutta ei ole paljoa saatavilla. Opinnäytetyöhön on siten pyritty kokoamaan myös kattava tietopaketti aiheesta. Opinnäytetyön tarkoituksena on myös lisätä tietoisuutta Suomen rikosvahinkokorvausjärjestelmästä.

2 Tutkimus

Tutkimusmenetelmänä opinnäytetyössä hyödynnetään lainoppia eli oikeusdogmatiikkaa, jossa tutkimuskohteena on nimenomaisesti voimassa oleva oikeus, joka pätee ja velvoittaa. Lainopin avulla tulkitaan sekä systematisoidaan lakia ja myös oikeusperiaatteita.¹⁰ Keskeisimpinä lakeina opinnäytetyössä on tarkasteltu rikosvahinkolakia sekä vahingonkorvauslakia. Lainopin lisäksi hyödynnetään osittain myös oikeusvertailua, sillä opinnäytetyössä käsitellään myös Ruotsin ja Tanskan mallia rikosvahinkolaista. Oikeusvertailu nimensäkin mukaisesti vertailee oikeutta tutkimuksen kohteena olevien maiden välillä. Tässä opinnäytetyössä kyse on kuitenkin nimenomaisesti lainopin eli voimassa olevien säännösten vertailemisesta eli niin sanotusta praktisesta vertailusta¹¹, jolloin pienimuotoisen oikeusvertailunkin voidaan katsoa sisältyvän lainoppiin, vaikka kyse onkin vieraan maan oikeustilasta.

¹⁰ Hirvonen 2011, s. 21-22, 24.

¹¹ Husa 2014, s. 4.

Lisäksi tutkimuksessa on empiirinen osa, sillä tutkittavana aineistona oikeusnormien lisäksi on lainvalmisteluaineistoa, tuomioistuinten ratkaisuja sekä muita tekstimuotoisia dokumentteja ja selvityksiä. Empiirisessä tutkimuksessa siirrytään lainopin sisäisestä näkökulmasta tarkastelemaan oikeutta niin sanotusti ulkoisesta näkökulmasta. Tutkimusote on laadullinen eli kyse on kvalitatiivisesta tutkimuksesta. Laadullisen tutkimuksen tavoitteena on ymmärtää taikka selittää tutkimuskohdetta. Laadullisessa tutkimuksessa aineistoa analysoidaan ja systematisoidaan uudelleen, jotta tutkimusongelman kannalta keskeiset asiat saadaan tiivistettyä kyseessä olevaan tutkimukseen.¹²

Työelämän näkökulman esiin tuomiseksi, osana aineiston keruuta on haastateltu asianajotoimistoissa ja oikeusaputoimistossa työskenteleviä juristeja, joilla on kokemusta rikosvahinkokorvauksista. Myös haastattelut ovat osa laadullista tutkimusta. Haastatteluissa ei käytetty strukturoitua lomaketta, vaan haastattelut toteutettiin avoimin kysymyksin.¹³

Haastattelupyynnö lähetettiin kuuteen asianajotoimistoon sekä yhteen oikeusaputoimistoon, joiden kautta valikoitui kolme haastateltavaa opinnäytetyöhön. Myös muutamasta vastattiin, ettei heidän toimistollaan ole riittävästi kokemusta opinnäytetyön aihepiiristä, mutta aihe kuitenkin koettiin tärkeäksi ja ajankohtaiseksi. Haastatteluista yksi toteutettiin kokonaan sähköpostin välityksellä ja kaksi etänä videoyhteyden välityksellä. Haastateltaville toimitettiin etukäteen lyhyt johdanto aiheeseen sekä kysymysrunko, jota haastatteluissa käytettiin. Varsinaista haastattelulomaketta ei ollut käytössä, mutta kysymysrunko on opinnäytetyön liitteenä numero 1. Videoyhteyden välityksellä tehdyissä haastatteluissa oli mahdollisuus kuitenkin esittää lisäkysymyksiä avustajien vastauksista, joten nämä haastattelut olivat hieman laajempia. Vastaukset on koottu yhteen opinnäytetyön kappaleessa 6. Vastaukset esitetään anonymisti.

Lainopillinen tutkimusote näkyy tässä opinnäytetyössä erityisesti siinä, että aiheeseen on perehdytty lakien ja niiden esitöiden kautta. Rikosvahinkolaki sijoittuu vahingonkorvausoikeuden sekä rikosoikeuden välimaastoon, ja näin ollen ymmärtääkseen rikosvahinkolain sääntelyn, tulee tietyissä määrin perehtyä kumpaankin oikeudenalaan. Näin ollen keskeisimpinä lähteinä ovat rikosvahinkolain lisäksi vahingonkorvauslaki sekä kyseisten lakien esityöt. Lisäksi oikeusnormeja tukemaan on haettu tietoa oikeuskirjallisuudesta vahingonkorvausoikeuden sekä rikos- ja prosessioikeuden teoksista. Tietoa on myös haettu eri tutkimuksista, erityisesti henkirikosuhrin läheisten selviytymistä koskien sekä erilaisista tilastoista ja selvityksistä, muun muassa vuosittaisesta henkirikoskatsauksesta sekä poliisin tilastoista. Varsinaista teosta rikosvahinkolaista ei ole saatavilla, ja tietoa tutkimusta varten onkin haettu useista eri lähteistä.

¹² Keinänen, Väättänen 2015, s. 254, 259-262.

¹³ Keinänen, Väättänen 2015, s. 259-260.

Tutkimusaineiston laajentamiseksi ja syventämiseksi, opinnäytetyötä varten tilattiin Itä-Suomen hovioikeudelta henkirikoksia koskevat tuomiot vuosilta 2019 ja 2020. Tuomioiden kautta oli mahdollista tuoda esiin se, minkälaisia korvauksia tuomioistuimet käytännössä tuomitsevat henkirikosuhrien läheisille. Tuomioissa keskityttiin nimenomaisesti tuomiolauselmiin, joista ilmenee se, mitä tekijä tuomittiin korvaamaan omaisille. Tuomioiden analysoinnissa korvaukset jaettiin kärsimykseen, elatukseen, hautajaiskuluihin sekä henkilövahingosta johtuviin sairaanhoitokuluihin, muihin kuluihin ja ansionmenetykseen, sillä nämä ovat keskeisimmät korvattavat vahingot omaisille. Korvausten lajittelu myös selkeytti korvausten analysointia sekä tulosten esittelyä. Puolestaan asianosaiskulut sekä oikeudenkäyntikulut jätettiin analysoinnissa huomiotta, sillä nämä ovat tuomioistuinprosessista johtuvia kustannuksia. Tuomioiden analysoinnin tuloksista on lisää opinnäytetyön kappaleessa 4.3.

Opinnäytetyön aihe on rajattu koskemaan vain rikosvahinkolakia. Näin ollen esimerkiksi varsinainen korvausten hakuprosessi Valtiokonttorilta on jätetty opinnäytetyön ulkopuolelle. Opinnäytetyössä ei myöskään käsitellä valtion taloutta ja sen resursseja rikosvahinkokorvausten laajentamiseksi, mikä tulisi todellisuudessa myös arvioitavaksi osana mahdollista lakimuutosprosessia.

3 Henkirikokset Suomessa

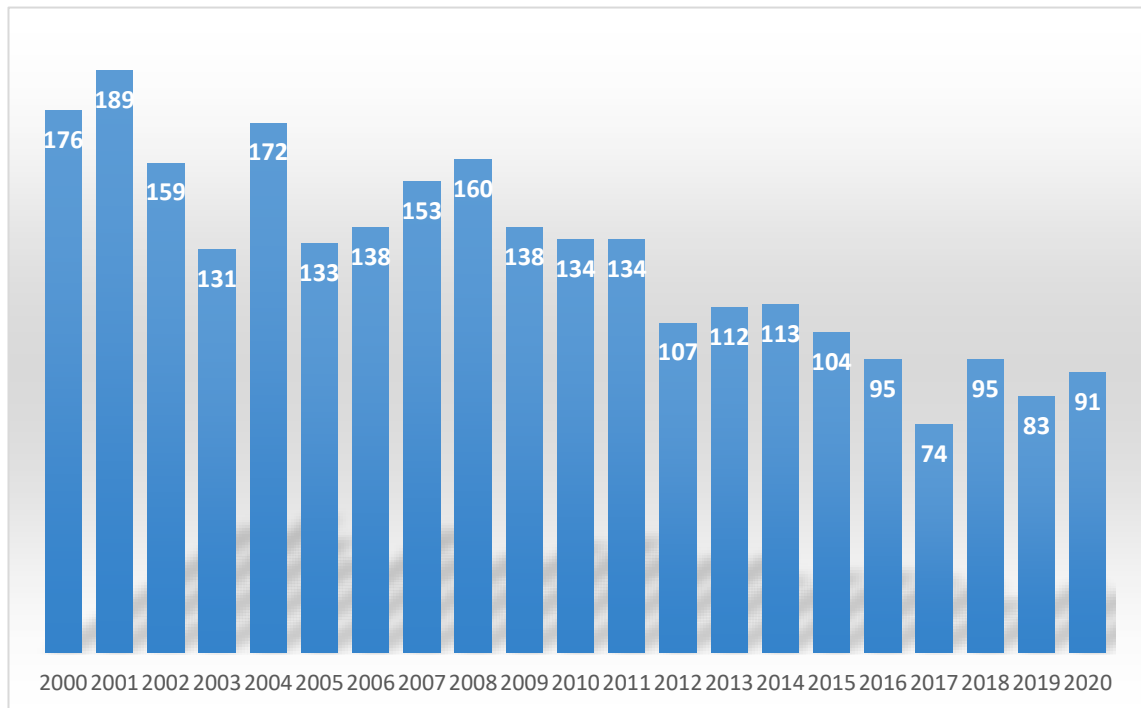
Suomessa henkirikoskriminalisoinnit ovat kirjattuina rikoslain (39/1889, RL) 21 lukuun. Tässä opinnäytetyössä henkirikoskäsitteellä tarkoitetaan murhaa (RL 21:2 §), tappoa (RL 21:1 §), surmaa (RL 21:3 §), lapsensurmaa (RL 21:4 §) sekä tahallisen pahoinpitelyrikoksen yhteydessä tehtyä kuolemantuottamusta. Jaottelu perustuu Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin vuosittain julkaisemaan henkirikoskatsaukseen, jossa tilastoidaan kyseiset poliisin tietoon tulleet tahalliset henkirikokset. Henkirikoskatsaus on Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin, Poliisiammattikorkeakoulun sekä sisäministeriön poliisiosaston vuonna 2002 käynnistämä hanke, jossa henkirikoksista kerätään vuosittain tietoa. Katsauksessa käsitellään ja vertaillaan tietoja muun muassa henkirikosten määrästä, tekotavasta, motiiveista sekä tekijöiden ja uhrien sosioekonomisista ominaisuuksista. Seurannasta sovittiin vuoteen 2019 asti, ja jatko tälle henkirikosseurannalle on vielä avoinna.¹⁴

Henkirikosten määrä Suomessa on laskenut lähes vuosittain 1990-luvun puolivälistä saakka, ja samanlaista kehitystä on nähty myös kansainvälisestikin. Siitä huolimatta Suomessa tehdään väkilukuun suhteutettuna kuudenneksi eniten henkirikoksia Euroopan unionin alueella.¹⁵ Alla

¹⁴ Lehti 2020, s. 2.

¹⁵ Lehti 2020, s. 4

olevassa kuviossa numero 1, on kuvattuna henkirikosten määrä Suomessa vuosien 2000-2020 välillä. Viimeisimmän henkirikostilaston mukaan vuonna 2000 henkirikoksia tehtiin Suomessa 176 kappaletta, kun taas vuonna 2019 henkirikoksia tehtiin 83 kappaletta. Tämä tarkoittaa 53 prosentin laskua henkirikosten määrässä.¹⁶ Poliisihallinnon alkuvuodesta 2021 julkaiseman tilaston perusteella, vuoden 2020 aikana kirjattuja henkirikoksia on kuitenkin kirjattu enemmän kuin edellisinä vuosina.¹⁷ Poliisihallinnon tilaston mukaan vuonna 2020 kirjattiin 33 murhaa ja 57 tappoa.¹⁸ Jo siis pelkästään näiden nimikkeiden osalta henkirikoksia tehtiin 90 kappaletta. Tilastokeskuksen virallisen tilaston mukaan henkirikoksia kirjattiin kaikkiaan vuoden 2020 aikana yhteensä 91 kappaletta, eli 8 kappaletta enemmän kuin edeltävänä vuonna.¹⁹ Kuitenkin kuten alla olevasta kuvioista on mahdollista havaita, henkirikosten määrä ei ole laskenut täysin tasaisesti, vaan myös satunnaisia piikkejä tilastoissa on ollut esimerkiksi vuoden 2018 osalta, jolloin henkirikosten määrä nousi edeltävästä 2017 vuodesta 21 kappaleella, eli jopa 28 prosentilla.

Kuvio 1: Suomessa tehdyt henkirikokset vuosien 2000-2020 välillä (Lehti 2020, s. 10; Suomen virallinen tilasto (SVT), Rikos ja pakkokeinotilasto 4. Vuosineljännes 2020).

Yleisin rikosnimike poliisin kirjaamista henkirikoksissa on tappo. Tätä seuraa murha ja kolmantena pahoinpitelyrikoksen ja kuolemantuottamuksen yhdistelmä. Sekä lapsen surmia

¹⁶ Lehti 2020, s. 10-11.

¹⁷ Yle 2021 a

¹⁸ Poliisi, rikostilastot

¹⁹ Suomen virallinen tilasto (SVT), Rikos ja pakkokeinotilasto 4. Vuosineljännes 2020.

että surmia kirjataan 0-2 tapausta vuosittain. Esimerkiksi vuoden 2015 aikana kirjatusta 104 henkirikoksesta 48 koski tappoa, 36 murhaa, 19 pahoinpitelyn ja kuolemantuottamuksen yhdistelmää sekä yksi lapsen surmaa.²⁰ Nimikkeiden osalta tulee kuitenkin huomioida, että poliisin kirjaama nimike saattaa muuttua syyteharkinnassa ja näin ollen tuomioistuimessa sitä käsitellään eri nimikkeellä. Tuomioistuimessa käsiteltävänä olevassa asiassa nimikkeellä voi olla vaikutusta läheisille tuomittavien korvausten määrään, sillä korvauksen määrää arvioidaan vahingonkorvauslain²¹ mukaan esimerkiksi teon laadun ja muiden olosuhteiden mukaan. Korvauksia käsitellään kuitenkin jäljempänä opinnäytetyön kappaleessa 4.

Suomessa tehdyissä henkirikoksissa on myös havaittavissa tiettyjä ominaispiirteitä. Tyypillisimmin henkirikos tapahtuu työttömien keski-ikäisten miesten alkoholinkäyttötilanteessa. Alkoholilla tai muilla päihteillä oli osallisuus henkirikokseen 82 prosentissa tapauksia vuosien 2010-2018 välillä. Useimmissa tapauksissa uhri oli epäiltyä kovemmassa humalatilassa. Yleisimpänä motiivina henkirikokseen pidettiin myöskin ryyppyriitaa. Tämä mainittiin 28 prosentissa tapauksista vuosien 2010-2018 välillä. Muita yleisiä motiiveja olivat mustasukkaisuus, mielenterveyden häiriöt, parisuhteen ongelmat, kosto sekä kiusaussuhteen päättäminen. Pääosin henkirikoksen uhri ja epäilty olivat kumppaneita, perheenjäseniä taikka tuttavina.²² Maahanmuuttajien osuus henkirikosten tekijöissä on kuitenkin hyvin pieni. Vain noin 10 prosenttia Suomessa tehdyistä henkirikoksista on maahanmuuttajien tekemiä. Tämä on huomattavasti vähemmän verrattuna esimerkiksi muihin Pohjoismaihin.²³

Tarkastelujaksolla vuosien 2010-2018 välillä tehdyissä henkirikoksissa valtaosa epäillyistä oli miehiä (88 %). Miesepäiltyjen keski-ikä oli 38 vuotta ja naisepäiltyjen puolestaan 37 vuotta. Tyypillistä myös oli, että tekijä oli joko työtön taikka varhaiseläkkeellä. Työssäkävijöitä kaikista epäillyistä tarkastelujaksolla oli vain 19 prosenttia.²⁴

Puolestaan henkirikosuhreista tarkastelujaksolla vuosien 2010-2018 välillä 69 prosenttia oli miehiä ja 31 prosenttia naisia. Uhrien keski-ikä oli hieman epäiltyjä korkeampi, miesuhreilla 44 vuotta ja naisuhreilla 42 vuotta. Uhrien osalta työllisyystilanne oli myös hyvin samankaltainen kuin rikoksesta epäillyillä. Miesuhreista 18 prosenttia oli työssä ja naisista noin puolet suurempi osuus, 35 prosenttia. Sekä tekijöiden että uhrien koulutustaso on keskimääräistä alhaisempi verrattuna muuhun väestöön. Lisäksi, vaikka henkirikollisuus on ollut jo pidempään laskussa, se on suhteellisesti laskenut aktiiviväestössä enemmän, kuin työttömien työikäisten

²⁰ Välimäki 2017, s. 30-35.

²¹ Vahingonkorvauslain (412/1974) 5:4 a §

²² Lehti 2020, s. 1, 23-27

²³ Bergsdóttir ym. 2019, s. 1. pois lukien Islanti.

²⁴ Lehti 2020, s. 31, 33.

keskuudessa.²⁵ Se, että tekee henkirikoksen taikka joutuu sen uhriksi, on siis yleisempää työttömien ja matalasti koulutettujen keskuudessa.

Tavanomaista myös on, että henkirikoksesta epäilty oli jo aiemmin syyllistynyt johonkin rikokseen vuosien 2010-2018 tarkastelujakson perusteella. Miehistä 72 prosentilla oli aikaisempi rikostuomio, ja heistä 36 prosenttia oli suorittanut ehdotonta vankeusrangaistusta. Puolestaan naisista 52 prosentilla, oli aikaisempi tuomio, joista 15 prosenttia oli suorittanut ehdotonta vankeusrangaistusta. Aiemmillä vakavalla rikollisuudella on havaittavissa oleva yhteys riskiin sekä joutua henkirikoksen uhriksi että tehdä henkirikos.²⁶

Kuten yllä on todettu, tyypillistä on, että sekä tekijä että uhri tuntevat toisensa entuudestaan. Usein ennen henkirikosta on myös havaittavissa aiempia tapahtumia osapuolten välillä. Tarkastelujaksolla vuosien 2010-2018 välillä 40,8 prosentissa tapauksista osapuolten välillä oli esiintynyt keskinäistä väkivaltaa taikka uhkailua, 22,8 prosentissa tapauksista tekijä oli jo pahoinpidellyt uhria aikaisemmin ja puolestaan 17,7 prosentissa tapauksista uhri oli pahoinpidellyt tekijää aikaisemmin.²⁷

Nuorten tekemien henkirikosten osuus Suomessa on vielä suhteellisen pieni, vaikka viime aikoina nuorten tekemistä väkivaltateoista onkin uutisoitu laajasti. Tarkkaa syytä viimeaikaisille nuorten tekemille henkirikoksille ei voida suoraan osoittaa, mutta Covid-19 -pandemia voi olla osasyynä lisääntyneeseen väkivaltaan. Nuorten tekemät henkirikokset usein eroavat vanhemman väestön keskuudessa tehtävistä henkirikoksista. Yleensä henkirikos liittyy jonkin aineellisen hyvän tavoitteluun, se tehdään ryhmässä, tekotapa on raaempi ja teko on vaikeammin ennakoitavissa. On myös tavallisempaa, että kaikki osapuolet eivät ole tunteneet toisiaan ennen rikosta. Yhdistävä tekijä puolestaan on alkoholi ja huumausaineet, jotka liittyvät vahvasti myös vanhemman väestön keskuudessa tapahtuviin henkirikoksiin.²⁸

4 Henkirikosuhrien läheisten korvaukset

Henkirikoksen uhrin läheinen voi rikosoikeudenkäynnissä vaatia tekijältä korvauksia läheisen kuoleman johdosta. Tämän yksityisoikeudellisen vaatimuksen esittämisestä säädetään laissa oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997, ROL). Puolestaan siitä, kenellä on oikeus korvaukseen ja mitä korvauksia voidaan hakea, säädelään vahingonkorvauslaissa (412/1974, VahL).

²⁵ Lehti 2020, s. 32-34; Lehti 2014, s. 20.

²⁶ Lehti 2020, s. 14-15.

²⁷ Lehti 2020, s. 17.

²⁸ Lehti 2020, s. 39; Yle 2021 b

Ennen varsinaisen rikosvahinkolain käsittelyä käydään lävitse mitä henkirikoksen uhrin läheinen voi vaatia tekijältä vahingonkorvauslain mukaan, sillä vahingonkorvauslaki toimii myös perustana rikosvahinkolain sääntelylle. Myöskin vahingonkorvauslakia uudistettiin 2000-luvun alussa ja sen muutokset astuivat voimaan samanaikaisesti rikosvahinkolain muutosten kanssa vuoden 2006 alusta. Rikosvahinkolain uudistus oli siten seurausta vahingonkorvauslakiin tehdyistä muutoksista²⁹, ja näin ollen on tarpeen käsitellä ensin vahingonkorvauslain sääntelyä. Lisäksi käsitellään henkilövahinkoasian neuvottelukunnan suosituksia sekä tuomioistuimen käytännössä tuomitsemia korvauksia.

4.1 Vahingonkorvauslaki

Vahingonkorvauslaissa säännellään ensinnäkin vahingon aiheuttajan korvausvastuusta sekä siitä, kuka korvausta voi vaatia ja mistä. Henkirikosuhrin läheiset ovat vahingonkorvausoikeuden valossa vahingon välillisiä kärsijöitä. Pääsäännön mukaan oikeus korvaukseen on niillä, jotka ovat vahinkotapahtuman välittömiä kärsijöitä. Näin ollen henkirikosuhrin läheisiä koskevat vahingonkorvauslain säännökset ovat vahingonkorvausoikeuden valossa poikkeusluonteisia.³⁰

Vahingonkorvauslain 5 luku sääntelee korvattavista vahingoista. Surmansa saaneen läheinen voi vahingonkorvauslain mukaan vaatia tekijältä korvausta elatuksen menetyksestä (5:4 §), kärsimyksestä (5:4a §) ja henkilövahingosta johtuvista sairaanhoitokuluista, muista kuluista sekä ansionmenetyksestä (5:4b §). Lisäksi sillä, joka on huolehtinut uhrin hautaamisesta, on oikeus vaatia tekijältä korvausta myös hautaamisesta aiheutuneista kuluista (5:3 §).

Vahingonkorvauslain 5:4 § 1 momentin mukaan henkilöllä, joka on oikeutettu elatukseen tai elatusapuun tai on muutoin ollut surmansa saaneen henkilön elatuksen varassa, on oikeus saada korvausta elatuksen menetyksestä. Edellytyksenä tälle on se, että vaille elatusta jäänyt ei tosiasiallisesti kykene itse elättämään itseään³¹. VahL 5:4 § 2 momentin mukaan korvaus määritellään sen mukaan, mitä henkilö olisi todellisuudessa elatuksena saanut sekä mikä määrä katsotaan kohtuulliseksi. Ennen vuoden 2006 uudistusta vahingonkorvauslain mukaiseen elatukseen olivat oikeutettuja vain ne, joilla elatusvelvollisuus perustui lakiin. Käytännössä siis aviopuoliso ja lapsi olivat oikeutettuja korvaukseen elatuksesta avioliittolain (234/1929) ja lain lapsen elatuksesta (704/1975) mukaisesti. Tätä muutettiin siten, että nykyisen käytännön mukaan elatukseen ovat oikeutettuja ne, jotka ovat olleet surmansa saaneen henkilön tosiasiallisen elatuksen varassa, eli esimerkiksi myös avopuoliso.³²

²⁹ HE 192/2005 vp, s.11.

³⁰ Karhu & Ståhlberg 2020, s. 346.

³¹ HE 167/2003 vp, s. 9.

³² Karhu & Ståhlberg 2020, s. 347.

Vahingonkorvauslain 5 luvun 4 a §:n mukaan ”Surmansa saaneen vanhemmilla, lapsilla ja aviopuolisolla sekä muulla näihin rinnastettavalla surmansa saaneelle erityisen läheisellä henkilöllä on oikeus saada korvausta kuolemantapauksen aiheuttamasta kärsimyksestä, jos kuolema on aiheutettu tahallisesti tai törkeästä huolimattomuudesta ja korvauksen tuomitseminen harkitaan kohtuulliseksi ottamalla huomioon surmansa saaneen ja korvausta vaativan välisen suhteen läheisyys, teon laatu sekä muut olosuhteet.” Tämä pykälä lisättiin vahingonkorvauslakiin vuonna 1999 ja ennen tätä oikeuskäytännössä oltiin katsottu, etteivät omaiset olleet oikeutettuja korvaukseen kärsimyksestä, ellei henkirikoksella nimenomaisesti pyritty aiheuttamaan kärsimystä läheiselle.³³ Surmansa saaneen läheisen kärsimyksen korvaamista perusteltiin muun muassa sillä, että kärsimys on tyypillinen seuraus tahallisen henkirikoksen johdosta, ja sitä ei voida myöskään tekijän kannalta pitää yllättävänä taikka ennalta-arvaamattomana seurauksena tekijän teolle.³⁴

Kärsimyskorvaus voi tulla korvattavaksi vain erikseen säädettyissä tilanteissa, kun kriteerit täyttyvät. VahL 5:4a §:n mukaan edellytyksenä on siten, että kyse on tahallisesta taikka törkeällä huolimattomuudella aiheutetusta kuolemasta sekä, että korvauksen määrääminen katsotaan kohtuulliseksi. Lisäksi pykälässä määritellään, että oikeus korvaukseen on kuolleen henkilön läheisillä. Joissain tapauksissa voi joutua todistamaan suhteen läheisyyttä tuomioistuimelle, esimerkiksi jos kyse on aikuisesta lapsesta, joka on jo muuttanut pois vanhempiensa luota³⁵. Kärsimys tulee myös erottaa henkilövahingosta, joka ilmenee terveydentilassa tapahtuneessa muutoksessa, mikä voidaan todentaa lääketieteellisesti. Esimerkiksi kipu, särky ja muu tilapäinen haitta, kuten mielenterveyden häiriö, on henkilövahinko, joka tulee korvattavaksi, jos muuta ei ole säädetty. Tällainen terveydentilassa tapahtunut muutos vaatii myös näyttöä, toisin kuin kärsimys, joka on henkilön tunnetilaan vaikuttava negatiivinen asia. Kärsimyskorvauksella hyvitetään ihmisarvon loukkausta ja esimerkiksi surmansa saaneen läheiselle aiheutettua negatiivista tunnetilaa.³⁶ Korkeimman oikeuden ennakkopäätöksessä KKO 2009:82, on tarkasteltu kärsimyksen ja henkilövahingon eroja. Korkein oikeus linjaa ratkaisussaan eroja siten, että henkilövahinkona korvataan terveydentilassa fyysisesti taikka psyykkisesti tapahtuneet epäedulliset muutokset, jotka aiheuttavat kipua, särkyä tai muuta tilapäistä haittaa. Kärsimyksellä puolestaan korvataan mielipahan ja harmin tunnetta, joka on aiheutunut perus- tai ihmisoikeuden loukkaamisesta. Kärsimyksessä on siten kyse tunnetilan negatiivisesta muutoksesta, kuten pelosta, nöyryytyksestä, surusta taikka vihasta.³⁷

³³ Annola ym. 2012, 9. Korvattavat vahingot, Surmansa saaneen läheisen korvausoikeus.

³⁴ HE 116/1998 vp, s. 8.

³⁵ Välimäki 2017, s. 217.

³⁶ Karhu & Ståhlberg 2020, s. 350-351.

³⁷ KKO 2009:82

Vuonna 2006 henkirikosuhrin läheisten korvaussuojaa laajennettiin koskemaan myös henkilövahingosta johtuviin sairaanhoitokuluihin sekä muihin kuluihin ja ansionmenetykseen. Vahingonkorvauslain 5 luvun 4 b § mukaan ”Jos kuolema on aiheutettu tahallisesti tai törkeästä huolimattomuudesta, surmansa saaneen vanhemmilla, lapsilla ja aviopuolisolla sekä muulla näihin rinnastettavalla surmansa saaneelle erityisen läheisellä henkilöllä on oikeus korvaukseen kuolemantapauksen seurauksena aiheutuneesta henkilövahingosta johtuvista tarpeellisista sairaanhoitokustannuksista ja muista tarpeellisista kuluista sekä ansionmenetyksestä.” Edellytyksenä kulujen korvaamiselle on siis lääketieteellisesti havaittavissa oleva henkilövahinko kuten terveydentilan häiriö, joka on syy-yhteydessä kuolemantapaukseen. Tämä eroaa Vahl 5:4 a säädettävästä kärsimyksestä huomattavasti, sillä kärsimyskorvaus ei edellytä kärsimyksen toteennäyttämistä toisin kuin henkilövahinko, kuten edellä todettiin. Läheisten tulee siten lääkärinlausunnoin näyttää toteen heille aiheutunut henkilövahinko, jotta kuluja voidaan tuomita korvattavaksi. Kuitenkaan varsinainen henkilövahinko, esimerkiksi mielenterveyden häiriö, ei tule korvattavaksi henkirikoksen uhrin läheisille, vaan pelkästään sen seurauksena aiheutuneet kulut.³⁸ Kun sekä kärsimyksestä että henkilövahingosta johtuvista kuluista tuomitaan korvausta samanaikaisesti, tulisi joidenkin näkemysten mukaan kärsimyskorvauksen määrää harkitessa huomioida alentavasti henkilövahingon johdosta suoritettava kulujen korvaus, sillä alkujaan kärsimyskorvaus määriteltiin kattamaan myös kuluja negatiivisen tunnetilan korvaamisen lisäksi.³⁹ Kuitenkaan esimerkiksi opinnäytetyön tutkimusaineistona olleiden tuomioiden perusteluissa ei tätä näkemystä ainakaan suoraan perusteluista ilmennyt.

Sairaanhoitokuluina korvataan lähtökohtaisesti julkisen terveydenhuollon käytöstä perityt kustannukset. Kuitenkin myös yksityisen lääkäriaseman käyttämisestä aiheutuneet kulut voidaan korvata, jos sen katsotaan olleen perusteltua. Esimerkiksi julkisen terveydenhuollon ruuhkautumisen takia, voi olla tarpeen hakeutua hoitoon yksityiselle puolelle saadakseen nopeasti apua.⁴⁰ Ansionmenetyksenä voidaan korvata palkka- tai eläketulojen menetyksen lisäksi myös muiden taloudellisten etuuksien, kuten lomarahana taikka luontoisetujen menetystä. Ansionmenetyksen korvaus kattaa tosiasiallisesti saamatta jääneiden tulojen lisäksi myös sen, mitä voidaan arvioida myös tulevaisuudessa jäävän saamatta työkyvyttömyyden johdosta. Myös elinkeinotoiminnasta saamatta jääneet tulot voidaan korvata, tai jos esimerkiksi opiskelijan valmistuminen viivästyy, voidaan korvausta määrätä ansiotulon myöhentymisestä. Ansionmenetyksen määrän arviointi voi olla hankalaa, ja se tuleekin aina arvioida tapauskohtaisesti.⁴¹

³⁸ HE 167/2003 vp, s. 52-53.

³⁹ Annola ym. 2012, 9. Korvattavat vahingot, Surmansa saaneen läheisen korvausoikeus.

⁴⁰ HE 167/2003 vp, s. 31.

⁴¹ Fredman 2013, s. 571-572.

Lisäksi vahingonkorvauslain 5 luvun 3 §:ssä säädetään hautauskuluista. Pykälän mukaan oikeus hautauskuluihin kohtuullisissa määrin on sillä, joka on huolehtinut surmansa saaneen hautaamisesta. Kun hautauskulut maksetaan usein kuolinpesästä, korvaus tulee silloin myös maksaa kuolinpesälle. Lisäksi surmansa saaneen läheisillä on oikeus kohtuulliseen korvaukseen heille aiheutuneista hautaamiseen liittyvistä kustannuksista, kuten suruvaatteista, kukkalaitteesta taikka matkakuluista hautajaisiin.⁴²

4.2 Henkilövahinkoasiain neuvottelukunta

Vahingonkorvauslaki sääntelee siis sitä, mistä korvausta voi vaatia. Jotta tuomioistuinten määräämät korvaukset olisivat mahdollisimman yhdenmukaisia, Oikeusministeriön yhteyteen on perustettu toimielin, joka antaa yleisiä suosituksia vahingonkorvauslain 5 luvun mukaisten eri henkilövahinkojen sekä kärsimyksen yhteydessä maksettavista korvauksista. Henkilövahinkoasian neuvottelukunta (HEVA) seuraa myös tuomioistuinten sekä eri korvausjärjestelmien korvauskäytänteitä ja tarvittaessa tekee aloitteita henkilöön kohdistuvien vahinkojen korvaamisesta.⁴³ Henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan toiminta perustuu lakiin henkilövahinkoasian neuvottelukunnasta (513/2004) sekä saman nimiseen Valtioneuvoston asetukseen (1272/2005).

HEVA:n noin kolmannesvuosittain julkaisema suositukset julkaisu, koskee vahingonkorvauslain 5 luvun säännösten nojalla suoritettavien korvausten määriä. Nämä suositukset perustuvat tuomioistuinten tuomitsemiin korvauksiin, ei Henkilövahinkoasian neuvottelukunnan omaan harkintaan. Suositukset eivät myöskään sido taikka poista tuomioistuinten harkintaa, vaan ovat suuntaa antavia ohjeita yleisestä korvaustasosta eri vahinkojen osalta.⁴⁴

Surmansa saaneen läheisille maksettavasta vahingonkorvauslain 5 luvun 4 a §:n mukaisesta kärsimyskorvauksesta HEVA on tehnyt jaottelun lapsen, vanhemman, sisaruksen sekä puolison kuoleman välillä. Kärsimyksen korvaamiseen vaikuttavat monet eri tekijät - henkilöiden suhteen läheisyys, teon laatu sekä muut olosuhteet. Näin ollen korvausten vaihteluvälit ovat suhteellisen suuret jokaisessa luokassa.⁴⁵ Alla olevassa taulukossa numero 1, on kuvattuna surmansa saaneen läheiselle kärsimyksestä maksettavan korvauksen suositusarvot.

⁴² Fredman 2013, s. 570; HE 167/2003 vp, s. 47-48.

⁴³ Oikeusministeriö 2020.

⁴⁴ HEVA 2020, s. 43.

⁴⁵ HEVA 2020, s. 164.

Lapsen kuolema	3 000-12 000 €
Vanhemman kuolema	3 000-15 000 €
Sisaruksen kuolema	2 000-8 000 €
Puolison kuolema	3 000-11 000 €

Taulukko 1: HEVA:n suositukset surmansa saaneen läheiselle aiheutetusta kärsimyksestä (HEVA 2020, s. 41).

HEVA:n suosituksia laadittaessa läpikäytyjen tuomioiden mukaan, lapsen kuolemasta (N = 76) keskimääräinen kärsimyskorvaus on 8 464 euroa. Suurin HEVA:n tarkasteluaineistossa tuomittu korvaus on ollut 30 663 euroa ja pienin 2 000 euroa. Vanhemman kuolemasta (N = 155) tuomittu kärsimyskorvausten keskiarvo on puolestaan 8 678 euroa. Kuitenkin pienin tuomittu korvaus on ollut 500 euroa ja suurin 31 374 euroa. Sisaruksen kuolemasta (N = 81) tuomittujen kärsimyskorvausten keskiarvo on 5 345 euroa, pienin korvaus 511 euroa ja suurin 13 595 euroa. Puolison kuolemasta (N = 18) tuomitun kärsimyskorvauksen keskiarvo on 8 995 euroa ja pienin korvaus 5 000 euroa ja suurin 15 687 euroa.⁴⁶ HEVA:n selvityksestä on huomattavissa, että tuomioistuimien voi tuomita sekä suosituksia korkeampia korvauksia että pienempiä, sillä korvaukset arvioidaan aina tapauskohtaisesti.

Surmansa saaneen läheisten korvaussuosituksukset nousivat hieman vuoden 2017 julkaisussa. Edeltävässä vuoden 2014 julkaisussa sekä lapsen että vanhemman kuolemantapauksen johdosta suoritettavien korvausten suositusten alarajana oli 2 000 euroa ja lapsen kuoleman ylärajana oli 11 000 euroa⁴⁷. Se, että korvausmäärissä on tapahtunut vain pieniä muutoksia osoittaa, että tuomioistuimissa hyödynnetään suosituksia osana korvausharkintaa⁴⁸.

4.3 Tuomioistuinten tuomitsemat korvaukset

Tätä opinnäytetyötä varten on pyydetty Itä-Suomen hovioikeudelta kaikki vuosien 2019-2020 aikana annetut tuomiot koskien rikosnimikkeitä murha, tappo, surma, lapsensurma sekä tahallisen pahoinpitelyrikoksen yhteydessä tehty kuolemantuottamus. Kyseisellä aikavälillä tuomioita oli annettu yhteensä 17 kappaletta, joista 5 koski murhaa, 11 tappoa ja yksi törkeän pahoinpitelyn yhteydessä tehtyä törkeää kuolemantuottamusta. Valtaosassa tapauksista käräjäoikeuden tuomitsemat korvausmäärät eivät olleet muuttuneet hovioikeudessa. Näin ollen tässä on hyödynnetty käräjäoikeuden tuomiolauselmaa korvausmääriä tarkastellessa, elleivät

⁴⁶ HEVA 2020, s. 165-167.

⁴⁷ HEVA 2014, s. 45.

⁴⁸ HEVA 2017, s. ii.

korvaukset muuttuneet hovioikeudessa. Lisäksi tulee huomioida, että muutaman tuomion osalta on yhä mahdollista hakea valituslupaa Korkeimmalta oikeudelta, mikä voi myös vaikuttaa lopullisen lainvoimaisen tuomion korvausmääriin.

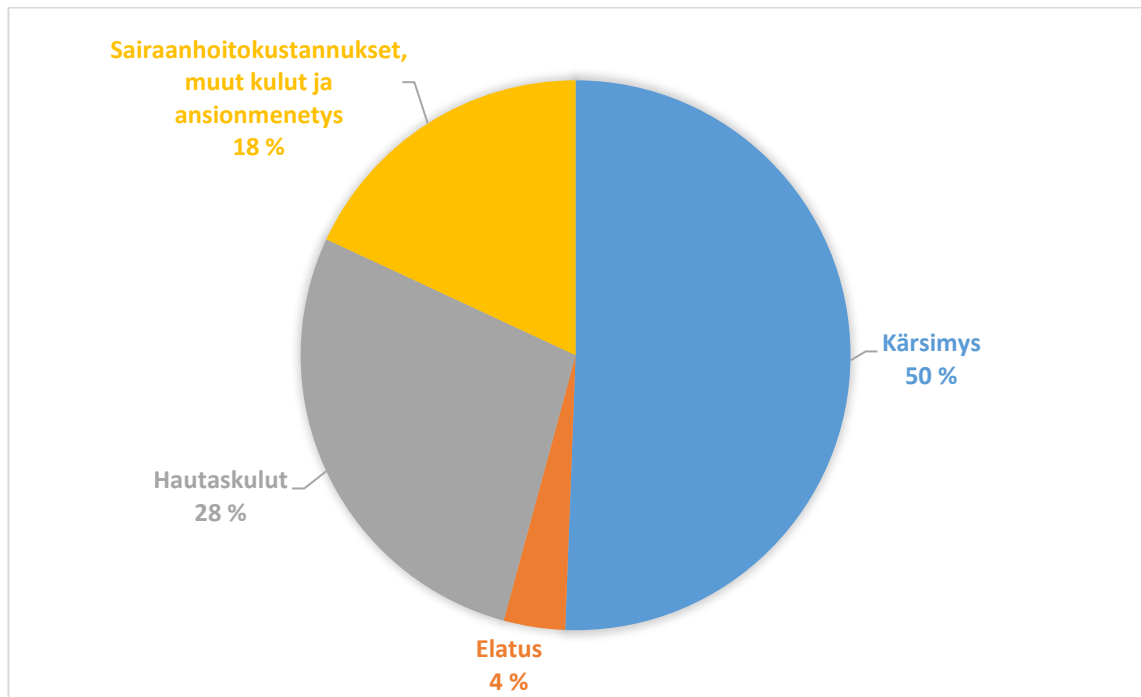
Korvausta kärsimyksestä tuomittiin 16 tapauksessa. Keskimäärin yhtä tapausta kohden korvausta kärsimyksestä tuomittiin 2,6 henkilölle. Tuomitut kärsimyskorvaukset vaihtelivat 500 eurosta 15 000 euroon, mikä vastaa hyvin pitkälti yllä olevan Henkilövahinkoasian neuvottelukunnan antamia suositusmääriä (taulukko 1, s. 18).

Korvausta hautajaiskuluista tuomittiin myöskin usein, yhteensä 13 tapauksessa. Hakijoina oli joko surmatun läheisiä taikka kuolinpesä. Tuomitut summat vaihtelivat hyvinkin suuresti, pienimillään alle sadan euron ja suurimmat kulut olivat lähemmäs 8 000 euroa. Kulut sisälsivät sekä hautaamisesta aiheutuneita kuluja että läheisten suruvaatteita ja kukkalaitteita.

Elatusta tuomittiin vain kahdessa tapauksessa. Molemmissa kyse oli alaikäisiä lapsista. Toisessa tapauksessa lapselle maksettiin jo perhe-eläkettä⁴⁹ vanhemman kuoleman johdosta, mikä määrä vähennettiin tuomitusta korvausmäärästä. Korvausta sairaanhoitokustannuksista tuomittiin vain viidessä tapauksessa, joista kahdessa niitä haki useampi henkilö. Myös ansionmenetyksestä korvauksia tuomittiin vain kolmessa tapauksessa, joissa yhdessä oli useampi hakija. Muita kuluja tuomittiin korvattavaksi seitsemässä tapauksessa, ja nämä sisälsivät esimerkiksi asian selvittelystä taikka sairaanhoitoon hakeutumisesta aiheutuneita matkakuluja.

Kaikkiaan 17 tuomiossa korvauksia tuomittiin 48 henkilölle. Alla olevassa kuviossa numero 2 kuvataan, mitä vahingonkorvauksia tarkasteltavina olleiden tuomioiden perusteella on tuomittu eniten. Korvausta kärsimyksestä tuomittiin kaikkiaan 42 henkilölle, ja se on ehdottomasti yleisin tuomittava korvaus tutkittavana olleen aineiston perusteella. Hautauskulut, eli hautaamisesta aiheutuneet kustannukset sekä muut hautaamiseen liittyvät kustannukset, kuten suruvaatteet, tuomittiin korvattavaksi 23 henkilölle. Puolestaan vahingonkorvauslain 5 luvun 4 b §:ään perustuvia henkilövahingosta johtuvia sairaanhoitokustannuksia, muita kuluja sekä ansionmenetystä tuomittiin korvattavaksi 15 henkilölle. Elatusta tuomittiin vain kolmelle henkilölle.

⁴⁹ Perhe-eläkkeistä säännellään kansaneläkelaisissa (568/2007).

Kuvio 2: Tuomitut korvaukset lajeittain perustuen opinnäytetyössä tutkittuun aineistoon

Yllä olevasta kuviosta on nähtävissä, että kärsimyskorvaus on keskeisin henkirikosuhrien läheisten hakema korvaus rikoksen tekijältä. Kaikkiaan korvauksia hakeneista 48 henkilöistä noin 45 prosentille ainoa tuomittu korvaus oli kärsimys.

Tuomioiden analysoinnissa jätettiin kokonaan huomiotta asianosaiskulut sekä oikeudenkäyntikulut, sillä nämä ovat tuomioistuinkäsittelystä aiheutuneita kuluja. Analysoinnissa keskityttiin siten nimenomaisesti henkirikoksen seurauksena läheisille aiheutuneisiin vahinkoihin. Kuitenkin todettakoon, että huomattavassa osassa tapauksia omaisille oli aiheutunut asianosaiskuluja sekä oikeudenkäyntikuluja, ja myös näitä tuomittiin korvattavaksi useassa tapauksessa.

5 Rikosvahinkolaki

Rikosvahinkolaki (1204/2005) sääntelee tilanteista, joissa rikoksella luonnolliselle henkilölle tai kuolinpesälle aiheutettu vahinko korvataan valtion varoista. Alkuperäinen rikosvahinkolaki on tullut voimaan vuonna 1974 ja sitä on muutettu tämän jälkeen useamman kerran. Viimeisin kokonaisuudistus tehtiin vuonna 2006, kun uusi rikosvahinkolaki (1204/2005) astui voimaan.⁵⁰

⁵⁰ HE 192/2005 vp, s. 5.

Rikosvahinkolain tarkoituksena on turvata uhrin asemaa ja selviytymistä tapahtuneen rikoksen johdosta. Usein rikoksentekijä on myös vähävarainen, jolloin maksukykyä korvausten maksamiseen ei löydy. Näin ollen on luotu rikosvahinkokorvausjärjestelmä, jonka kautta valtio tukee rikoksen uhreja maksamalla tuomittuja korvauksia tekijän sijasta, jolloin uhrin eivät jäisi vaille korvauksia. Rikosvahinkojen korvaaminen valtion varoista on myös siten perusteltua, että vaikka uhri olisi vähävarainen, hänellä on yhtäläiset mahdollisuudet saada korvauksia, vaikkei hänellä olisi vakuutusturvaa rikoksen varalle. Rikosvahinkojen korvaamisella valtion varoista on olennainen merkitys uhrien kannalta. Valtio perii maksetut korvaukset rikoksen tekijältä ja näin uhri ei myöskään itse joudu sidotuksi tekijään vuosiksi esimerkiksi ulosoton kautta.⁵¹ Uhrien asemaa on vahvistettu myös Euroopan unionin tasolla erinäisin sopimuksin ja direktiivein, joihin myös Suomen valtio on sitoutunut. Euroopan neuvoston yleissopimuksen (SopS 8/1991) 2 artiklan mukaan sopimusvaltio osallistuu korvauksen suorittamiseen tahallisten väkivaltarikosten tilanteissa, mikäli uhrin ei ole mahdollista saada täysimääräistä korvausta muualta.⁵² Lisäksi Euroopan unionin neuvosto on antanut direktiivin 2004/80/EY rikoksen uhreille maksettavista korvauksista, mikä keskittyy erityisesti rajat ylittäviin korvaustilanteisiin.

Ennen henkirikosuhrin läheisiä koskevia rikosvahinkolain säännöksiä, on huomioitava muutamia keskeisiä korvausten maksamiseen vaikuttavia säännöksiä. Ensimmäinen rikosvahinkolain 19 §:n mukaan rikosvahinkolain mukainen korvaus on toissijainen, eli muualta saatu korvaus vähentää rikosvahinkolain nojalla maksettavaa korvausta. Rikosvahinkolain 20 §:n mukaan aineettomien vahinkojen korvausten yhteismäärästä tehdään pääsääntöisesti 220 euron⁵³ perusvähennys aina yhtä vahinkotapahtumaa kohden. Rikosvahinkolain 21 §:n mukaan valtion varoista ei makseta korkoa vahinkomäärälle. Nämä ovat keskeisiä huomioita korvauksia hakiessa.

5.1 Henkirikosuhrin läheisten korvaukset

Henkirikosuhrin läheinen voi rikosvahinkolain nojalla hakea korvauksia valtiolta jättämällä hakemuksen Valtiokonttorille. Valtiokonttorin maksamien korvausten perusteena on tuomioistuimen tuomio, eli se mitä korvauksia tuomioistuimen on asiassa määrännyt tekijän korvaamaan omaisille.⁵⁴ Valtiokonttori voi kuitenkin poiketa tuomioistuimen määräämistä korvauksista rikosvahinkolain 30 §:n mukaan, mutta päätöksessä on ilmoitettava poikkeamisen perusteet. Läheisellä voi olla rikosvahinkolain mukaan oikeus oikeudenkäyntikuluihin kohtuullisissa määrin, sairaanhoitokustannuksiin ja muihin tarpeellisiin kuluihin sekä ansionmenetykseen tietyin rajoin, elatuksen menetyksen korvaukseen sekä hautauskuluihin

⁵¹ Fredman 2013, s. 780; Tapanila 2008, s. 335; HE 192/2005 vp, s. 5-6, 15.

⁵² SopS 8/1991

⁵³ Perusvähennyksen määrää korotettu pykälän mukaisesta 200 eurosta 220 euroon Valtioneuvoston asetuksella 1097/2020

⁵⁴ Fredman 2013, s. 780.

kohtuullisissa määrin.⁵⁵ Poikkeuksena vahingonkorvauslain mukaisiin korvauksiin on siten kärsimys, jota ei ole voinut enää vuoden 2006 uudistuksen jälkeen hakea valtion varoista korvattavaksi, vaikka tuomioistuimien olisi sen tuominutkin tekijän korvattavaksi.

Rikosvahinkolain 8 §:ssä säädetään kuolemantapauksen johdosta suoritettavista korvauksista. Pykälän 1 ja 2 momenttien mukaan hautaamisesta aiheutuneet ja siihen liittyneet kustannukset sekä elatuksen menetys korvataan vahingonkorvauslaissa säädettyjen perusteiden mukaan. Eli pykälässä viitataan suoraan vahingonkorvauslain 5 luvun 3 ja 4 §:iin. Rikosvahinkolain 8 §:n 3 momentin mukaan kuolemantapauksen seurauksena henkilövahingosta johtuvat tarpeelliset sairaanhoitokustannukset ja muut tarpeelliset kulut sekä ansionmenetys korvataan vahingonkorvauslain 5:4 b säädettyin edellytyksin. Kuitenkin samassa 8 §:n 3 mom. säädetään enimmäismäärät korvauksille. Ansionmenetystä korvataan enintään 150 euroa⁵⁶ päivältä, ja yhteensä 3 momentin mukaisia korvauksia voidaan maksaa 6 200 euroa⁵⁷, josta vähennetään muualta maksettavat korvaukset, kuten lain taikka vakuutusten perusteella maksettavat korvaukset, eli esimerkiksi sairausvakuutuslain (1224/2004) mukainen sairauspäiväraha. Kuitenkaan vakuutuksen perusteella maksettavaa kuolemantapaussummaa ei vähennetä rikosvahinkolain mukaisista korvauksista.⁵⁸

Pääsääntöisesti rikosvahinkolain nojalla maksetuista korvauksista tehdään perusvähennys, joka on määrältään 220 euroa. Henkirikosuhrien läheisen korvaussuojan parantamiseksi rikosvahinkolakiin tehtiin vuonna 2011 muutos, jonka johdosta perusvähennys voidaan tehdä nykyisin vain aineettomista vahingoista. Näin ollen vähennystä ei siten voida tehdä rikosvahinkolain 8 §:ssä tarkoitetuista korvauksista, sillä kyse on tosiasiallisista kuluista ja ansionmenetyksestä, joita henkirikosuhrien läheiselle on rikoksen johdosta aiheutunut.⁵⁹

5.2 Korvauskäytännöt muissa Pohjoismaissa

Euroopan unionin neuvosto on vuonna 2004 antanut direktiivin 2004/80/EY rikoksen uhreille maksettavista korvauksista. Suomessa tämä on implementoitu rikosvahinkolakiin vuonna 2006 tehdyn uudistuksen yhteydessä. Direktiivistä seuraa, että jokaisella Euroopan unionin jäsenmaalla tulee olla korvausjärjestelmä rikoksen uhreiksi joutuville. Käytännössä tämä tarkoittaa, että toisessa Euroopan unionin maassa tahallisen rikoksen uhriksi joutunut, voi hakea korvausta omasta asuinvaltiostaan.⁶⁰

⁵⁵ Valtiokonttori 2016, s. 2-3.

⁵⁶ Korvausmäärää on korotettu laissa mainitun 125 euron sijasta 150 euroon valtioneuvoston asetuksella 1097/2020.

⁵⁷ Korvausmäärää on korotettu laissa mainitun 5 000 euron sijasta 6 200 euroon valtioneuvoston asetuksella 1097/2020.

⁵⁸ Fredman 2013, s. 781.

⁵⁹ HE 251/2010 vp, s. 4.; Asetus 1097/2020.

⁶⁰ Neuvoston direktiivi 2004/80/EY, s. 1.

Usein lakeja säädettäessä Suomessa käytetään vertailuaineistona muiden Pohjoismaiden malleja, sillä valtioiden oikeuskulttuurit ovat hyvin samankaltaiset.⁶¹ Kaikissa Pohjoismaissa on ollut myös voimassa jo ennen rikosvahinkodirektiiviä omat korvausjärjestelmänsä rikoksen uhreille. Hallituksen esityksessä 192/2005 vp kuitenkin todetaan, että eri valtioiden korvausjärjestelmien vertailu on haastavaa rikosvahinkolain osalta johtuen niiden eri luonteista. Toisissa maissa korvausjärjestelmä mielletään osaksi sosiaaliturvaa, kun taas Suomessa se pohjautuu vahingonkorvausoikeudelliseen sääntelyyn.⁶² Huolimatta korvausjärjestelmien eroista, käsittelen Ruotsin ja Tanskan malleja, sillä se auttaa havainnollistamaan, miten eri tavoin korvauksia voidaan suorittaa. Samalla se antaa mahdollisuuksia myös pohtia Suomen korvausjärjestelmää ja sen rakennetta.

Ruotsissa korvaus määräytyy rikosvahinkolain (Brottsskadslag, 2014:322) sekä vahingonkorvauslain (Skadeståndslag 1972:207) mukaisesti, kuten Suomessakin. Jos rikoksella on aiheutettu kuolema, rikosvahinkolain mukaista korvausta voi saada hautauskuluista sekä muista kuolemantapauksesta aiheutuneista kuluista, kuten sairaanhoitokuluista kohtuullisissa määrin, elatuksen menetyksestä tietyin edellytyksin sekä henkilövahingosta, jonka surmansa saaneelle erityisen läheinen henkilö on kärsinyt kuoleman johdosta. Erityisen läheiseksi ihmisiksi luetaan kumppani, vanhemmat ja lapset sekä yhdessä pitkään asuneet sisarukset. Henkilövahingon kärsineelle voidaan maksaa vakiokorvausta kivusta ja särystä. Ruotsin korvauskäytännön mukaan katsotaan, että rikoksella aiheutetun kuoleman seurauksena syntyy henkilövahinko, jota ei tarvitse erikseen näyttää toteen, vaan sitä pidetään rikoksen laadusta johtuvana seurauksena. Korvausta maksetaan taulukoiden mukaan. Kuoleman johdosta omaisille maksettava vakiokorvaus kivusta ja särystä on tahallisesta surmaamisesta 60 000 kruunua⁶³. Puolestaan kulut sekä ansionmenetykset korvataan todellisten kulujen mukaan, kuitenkin vähentäen muualta saadut korvaukset. Myös siis Ruotsissa rikosvahinkokorvaus on toissijainen.⁶⁴

Tanskassa rikosvahinkokorvaus perustuu korvauksista uhreille annettuun lakiin (Offererstatningsloven), jonka perusteella korvausta voidaan maksaa valtion varoista rikoslain mukaisen rikoksen uhriksi joutuneelle. Korvaushakemuksen käsittelee rikosvahinkolautakunta. Rikoksella aiheutetun kuolemantapauksen johdosta omaisille voidaan maksaa korvausta hautauskuluista, pääasiallisen tulonhankkijan menetyksestä sekä kertakorvauksena eloonjäävälle puolisolle taikka avustuksena uhrin jälkeen jääneelle läheiselle. Korvaushakemus jätetään poliisille, joka toimittaa sen eteenpäin rikosvahinkolautakunnalle. Hakemus

⁶¹ Hahto 2001 s. 10-11.

⁶² HE 192/2005 vp, s. 10.

⁶³ Vuonna 2018 vakiokorvauksen määrä tahallisesta surmaamisesta on ollut 60 000 Ruotsin kruunua (European-Justice 2020, Jos korvaushakemukseni käsitellään tässä maassa - Ruotsi).

⁶⁴ European-Justice 2020, Jos korvaushakemukseni käsitellään tässä maassa - Ruotsi.

käsitellään pääsääntöisesti vasta, kun asian käsittely on päättynyt joko poliisissa, syyttäjäviranomaisessa taikka tuomioistuimessa. Kuitenkin vakavien rikosnimikkeiden, kuten murhan osalta, hakemus voidaan käsitellä jo aikaisemmin kuin asian rikosoikeudellinen käsittely on päättynyt. Myös Tanskassa rikosvahinkokorvaus on toissijainen, ja vahinkoa ei korvata, mikäli hakija on oikeutettu korvaukseen esimerkiksi vakuutuksen perusteella. Aineellisena vahinkona korvataan hautauskulut sekä pääasiallisen elättäjän menetyksen johdosta aiheutunut elatusavun taikka ansiomahdollisuuksien menetys. Sairaanhoidokuluja ei korvata. Psykkisenä vahinkona ei korvata omaisten kipua taikka kärsimystä, vaan sen sijassa voidaan maksaa kertakorvaus. Kertakorvauksen määrä perustuu tariffeihin eli maksutaulukoihin. Kertakorvauksen enimmäismäärä eloon jäävälle puolisolle taikka kumppanille on ollut vuonna 2018 taulukoiden mukaan 165 500 Tanskan kruunua. Korvauksen hakemisen yhteydessä, tulee esittää riittävää selvitystä vaatimuksista ja määristä, jotta korvausta voidaan myöntää.⁶⁵

Ruotsin korvausjärjestelmä on siten näistä vertailukohdista lähinnä Suomen mallia. Ruotsissa korvataan omaisille henkilövahinkona kivusta ja särystä korvausta, samoin kuin Suomessa korvataan kärsimyksestä. Nämä eivät siis vaadi erityistä näyttöä vahingon toteennäyttämiseksi, vaan niiden katsotaan olevan automaattinen seuraus henkirikoksen uhrin läheisille. Sekä Ruotsissa että Tanskassa korvausmäärät perustuvat taulukoihin. Suomessa rikosvahinkokorvauksen lähtökohtana on tuomioistuimessa korvattavaksi tuomittu määrä. Ainoastaan Suomen mallin mukaan henkirikosuhrin omaisille maksetaan korvausta pelkästään rikoksen seurauksena aiheutuneiden kulujen mukaan, sillä Tanskassa käytössä on vakiokorvausmalli ja Ruotsissa puolestaan maksetaan korvausta kivusta ja särystä.

5.3 Lakimuutoksen vaikutusten arviointi

Rikosvahinkolain uudistuksen yhteydessä lakivaliokunta antoi lausunnon, jonka mukaan uuden rikosvahinkolain vaikutuksia seurattaessa, tulee arvioida uudemman kerran surmansa saaneen läheisten asemaa ja mahdollista tarvetta kärsimyskorvauksen palauttamiselle rikosvahinkolakiin.⁶⁶ Eduskunta hyväksyi lausunnon, ja tämän johdosta Oikeusministeriön toimesta laadittiin arviomuistio⁶⁷ vuonna 2009.

Selvityksessä ilmeni muun muassa, että tietoisuus rikosvahinkolain muutoksesta oli heikkoa. Selvityksessä käytiin lävitse Valtiokonttoriin lakimuutoksen jälkeen saapuneita korvaushakemuksia yhteensä 112 kappaletta. Yli puolessa hakemuksista haettiin yhä korvausta kärsimyksestä, jotka kaikki hylättiin. Puolestaan vain 18 tapauksessa haettiin korvausta sairaanhoidokuluista ja sairaanhoitoon liittyviä matkakuluja kolmessa tapauksessa. On

⁶⁵ European-Justice 2019, Jos korvaushakemukseni käsitellään tässä maassa - Tanska.

⁶⁶ LaVM 16/2005 vp, s.9.

⁶⁷ Ahlas & Antila 2009.

mahdollista, että hakijat taikka heidän avustajansa eivät olleet tietoisia lakimuutoksesta ja kärsimyskorvauksen ajateltiin kattavan myös sairaanhoitokuluja sekä ansionmenetystä, kuten kärsimyskorvausta on luonnehdittukin⁶⁸. Toinen syy voi olla, että sairaanhoitokuluja ei ollut ehtinyt vielä muodostua ennen asian tuomioistuimien käsittelyä.⁶⁹ Ainakin vakavimpien rikosnimikkeiden kohdalla on mahdollista, että rikoksesta epäilty on vangittuna ja tällöin asian pääkäsittely tapahtuu hyvinkin nopeasti⁷⁰, jolloin sairaanhoitokuluja ei välttämättä ole vielä aiheutunut.

Epävarmuustekijänä koettiin myöskin se, mitkä sairaanhoitokulut tulevat korvattavaksi ja mitkä eivät. Valtiokonttori on korvauskäytännössään hyväksynyt tapahtumaan välittömästi liittyvät lyhyenajan terapiajaksot, mutta pidempiaikaiset hoidot ovat jääneet korvattavien sairaanhoitokulujen ulkopuolelle. Myös tämän johdosta läheiset eivät välttämättä ole uskaltaneet hakeutumaan hoitojaksoille, jotka olisivat kuitenkin tärkeitä läheisten kuntoutumisen ja työelämään paluun kannalta.⁷¹

Arviomuistiossa todetaan, että kärsimyskorvauksen palauttamiselle rikosvahinkolakiin ei ole olemassa mitään periaatteellista estettä, mutta se vaatisi myös valtionaloudellista arviointia. Myöskään henkirikosuhrien läheisten ryhmä ei ole ainut, joka on oikeutettu kärsimyskorvaukseen vahingonkorvauslain mukaan, muttei rikosvahinkolain.⁷² Esimerkiksi RL 24:1 § koskien kotirauhan rikkomista on rikos, josta voi vaatia tekijältä korvausta kärsimyksestä, mutta valtio ei korvaa sitä rikosvahinkolain mukaan. Kuitenkin muistiossa todetaan, että mikäli kulujen korvausjärjestelmä saadaan toimimaan, se on kannatettava ratkaisu, eikä tällöin ole tarvetta harkita kärsimyskorvauksen palauttamista rikosvahinkolakiin.⁷³

Arviomuistioon kirjattiin kolme kohtaa, joilta osin toimenpiteitä tulisi harkita. Ensimmäinen koski rikosvahinkolain mukaisen perusvähennyksen kohdistamista pelkästään aineettomiin vahinkoihin, jolloin läheisille aiheutuneista tosiasiallisista kuluista ei tehdä vähennystä. Tämä toteutettiin lakimuutoksella⁷⁴ vuonna 2010. Toinen koski rikosvahinkolain muutosta, jolla sairaanhoitokuluina korvattavista terapiakuluista olisi mahdollista saada korvausta etukäteen maksusitoumuksen kautta. Tätä lakimuutosta ei ole toteutettu. Muutos poistaisi mahdollista epävarmuutta siitä, mitä kuluja korvataan ja mitä ei sekä edistäisi työ- ja toimintakyvyn

⁶⁸ HE 167/2003 vp, s. 9; HE 116/1998 vp, s. 8, 10.

⁶⁹ Ahlas & Antila 2009, s. 22-24.

⁷⁰ Laissa oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997, ROL) 5 luvun 13 §:n mukaan, jos vastaaja on vangittuna taikka matkustuskielossa, on pääkäsittely pidettävä kahden viikon kuluessa rikosasian vireilletulosta. Pakkokeinolain (806/2011) 3 luvun 14 §:ssä säädetään, että kun tuomioistuimien päättää epäillyn vangitsemisesta, sen tulee asettaa määräaika syytteen nostamiselle.

⁷¹ Ahlas & Antila 2009, s. 24-25.

⁷² Ahlas & Antila 2009, s. 25.

⁷³ Ahlas & Antila 2009, s. 26.

⁷⁴ HE 251/2010 vp, s. 2.

nopeampaa palautumista, mikä on myös yksi keskeinen rikosvahinkolain tavoitteistakin. Kolmas toimenpide-ehdotus koski rikosvahinkolain tiedotuksen lisäämistä eri keinoin, kuten esitteiden selkeyttämisellä sekä koulutuksen lisäämisellä.⁷⁵

Samoihin aikoihin kuin rikosvahinkolain muutosten arviointia tehtiin Oikeusministeriössä, psykologi Soili Poijula on tehnyt tutkimuksen Sosiaali- ja terveysministeriölle henkirikosuhrien perheenjäsenten selviytymisestä. Tutkimuksen tuloksista ilmenee, että omaiset toivovat lakiuudistusta. Omaiset kokivat olevansa epäoikeudenmukaisessa asemassa tekijään nähden. Henkirikoksen johdosta omaisille aiheutuu henkisen pahoinvoinnin lisäksi taloudellista menetystä ja asianmukaisten korvausten saaminen koettiin vaikeaksi. Aseman parantaminen vaatisi korvauskäytäntöjen kehittämistä.⁷⁶ Uudempaa tutkimusta rikosvahinkokorvausten toteutumisesta ei olla tehty, joten nykytietoa esimerkiksi Valtiokonttorilta haettavien korvausten osalta ei ole.

6 Työelämän asiantuntijoiden näkemyksiä - Haastattelu

Tässä kappaleessa on koottu yhteen opinnäytetyön aihepiiriä koskevat oikeudellisten avustajien haastattelut. Haastatteluilla selvitettiin työelämässä toimivien avustajien omakohtaisia kokemuksia korvausjärjestelmän toimivuudesta. Haastattelujen kysymysrunko on opinnäytetyön liitteenä 1.

Ensimmäinen kysymys koski henkirikosuhrien läheisten vaatimuksia, eli mitä tyypillisesti vaaditaan ja onko kuluja sairaanhoidosta tai muusta aiheutunut. Keskeisin vaatimus läheisillä on kärsimyskorvaus sekä hautajaiskulut. Lisäksi joitain sairaanhoitokuluja esimerkiksi unilääkkeistä oli aiheutunut, mutta summat ovat hyvin pieniä. Ansionmenetystä ei haastateltavien kokemusten mukaan ollut aiheutunut käytännössä lainkaan, sillä hyvin pitkälti työnantaja sekä Kansaneläkelaitos maksavat korvausta sairausloman ajalta.

Toinen kysymys koski korvausten perintää ja omaisten kokemusta korvauskäytännöistä. Kaikkien haastateltavien mukaan korvauskäytäntö on koettu epäreiluksi, mutta omaiset ovat ymmärtäneet tilanteen, kun se on heille kerrottu. Yhden haastateltavan kokemuksen mukaan, eräässä tapauksessa korvaukset oli saatu perittyä tekijältä ulosoton kautta, sillä tuomittu oli omistanut asunto-osakkeen. Muiden kokemusten mukaan korvaukset olivat jääneet pääsääntöisesti saamatta, lukuun ottamatta kuluja, joista korvausta oli saatu Valtiokonttorilta.

⁷⁵ Ahlas & Antila 2009, s. 26-30.

⁷⁶ Poijula 2010, s. 61.

Haastateltavilta kysyttiin myöskin, kokevatko he rikosvahinkolain mukaisen korvaussuojan riittäväksi, ja olisiko heillä näkemyksiä korvaussuojan kehittämiseksi. Jokainen oli yhtä mieltä siitä, että korvaussuoja ei ole riittävä. Parannusehdotuksia oli kuitenkin muutamia. Kahden mielestä oikeus kärsimyskorvaukseen valtion varoista olisi riittävä parannus, mutta toinen heistä painotti, että on paljon muutakin, mihin valtion varat eivät riitä ja mahdollista lakimuutosta tulisi arvioida valtion budjetin kannalta. Yhden haastateltavan mielestä ennakkokorvausjärjestelmä voisi olla myös toimiva ratkaisu, mikä oli Oikeusministeriön vuoden 2009 selvityksessä ehdotuksena korvaussuojan parantamiseksi. Haastateltavan mielestä tämä nopeuttaisi omaisten avunsaantia ja näin nopeuttaisi myöskin työelämään paluuta. Toinen ehdotus koski nimenomaisen henkilövahingon korvaamista, mitä vahingonkorvauslain mukaisen käytännön mukaan omaisen ei voi vaatia tekijältä. Tilapäinen haitta eli esimerkiksi psyykkiset vahingot kuten masennus voidaan vahingonkorvausoikeudessa korvata henkilölle, joka on välitön vahingonkärsijä. Henkirikosuhrin läheiset katsotaan välillisiksi vahingonkärsijöiksi.⁷⁷ Haastateltava toi esiin, että kuitenkin sairaanhoitokulujen sekä muiden kulujen ja ansionmenetyksen korvattavuuden perusteena on se, että läheiselle on aiheutunut henkilövahinko, mikä tulee näyttää toteen esimerkiksi lääkärinlausunnoin. Ristiriita on siinä, että henkilövahinko tulee näyttää toteen, mutta sitä ei kuitenkaan korvata. Puolestaan kärsimystä ei tule näyttää toteen, ja näin ollen sitä vaativien läheisten piiri voi olla laajakin, vaikka kaikki heistä eivät olisikaan tapahtuneen seurauksena kärsineet henkilövahingosta.

Lisäksi haastateltavia pyydettiin arvioimaan, millä tasolla tietämys rikosvahinkolain mukaisesta korvaussuojasta asianajoalalla on, ja onko avustajien havaintojen mukaan tiedotusta taikka koulutuksia ollut taikka lisätty. Haastateltavista vain yksi on ollut työelämässä vuoden 2006 lakimuutoksen aikaan. Hänen kokemuksensa mukaan tietoa on saatavilla esimerkiksi Valtiokonttorin sivuilla, mikäli sitä itse hakee. Toisilla haastateltavilla ei ollut kokemuksia siitä, että erityistä tiedotusta olisi lisätty taikka koulutuksia ollut tarjolla lakimuutoksen jälkeen, mutta toinen heistä uskoo, että mikäli näitä toimeksiantoja hoitaa, niin avustajalla on silloin myös riittävästi tietoa. Haastateltava kuitenkin totesi, että oman kokemuksen perusteella ne avustajat, jotka ovat toimineet pelkästään vastaajan puolustajana henkirikostapauksissa, eivät välttämättä ole tietoisia, että korvauksia ei tosiasiallisesti voida saada Valtiokonttorilta tai niistä saadaan vain hyvin pieni osuus.

Haastateltavien joukossa oli kaksi asianajajaa sekä yksi lakimies, OTM, eri puolilta Suomea. Yhdellä heistä oli jo kolmenkymmenen vuoden kokemus alasta, ja kaksi heistä oli toiminut alalla alle kymmenen vuotta. Kaikilla heistä oli kokemusta henkirikosuhrin läheisten avustamisesta. Kaikkien haastateltavien vastaukset olivat hyvin saman suuntaisia ja vahvistavat yhdessä Itä-Suomen hovioikeuden tuomioista kerätystä tiedoista saatua linjaa. Keskeisin haettava korvaus

⁷⁷ Karhu & Ståhlberg 2020, s. 346, 466.

on kärsimys sekä hautauskulut. Puolestaan ansionmenetystä taikka sairaanhoitokuluja ei välttämättä ole omaisille ehtinyt aiheutua, ja tämän vuoksi niitä haetaan vähemmän. Haastattelut toivat esiin työelämässä toimivien avustajien kokemuksia ja myös vahvistivat opinnäytetyön tutkimuksen tuloksia.

7 Yhteenveto ja johtopäätökset

Rikosvahinkolain vuoden 2006 uudistus perustui samanaikaisesti voimaan astuneeseen vahingonkorvauslain muutokseen, jolla henkirikosuhrin omaisten korvaussuojaa laajennettiin koskemaan myös henkilövahingosta johtuviin kuluihin. Vahingonkorvauslain mukaan uhrin omainen voi siten vaatia tekijältä korvausta kärsimyksestä, elatuksesta, henkilövahingosta johtuvista sairaanhoitokuluista, muista kuluista ja ansionmenetyksestä sekä hautajaisiin liittyvistä kuluista. Rikosvahinkolain mukaan valtion varoista korvausta voidaan maksaa muista vahinkolajeista, paitsi kärsimyksestä, yhteensä enintään 6 000 euroa⁷⁸, josta tehdään vähennys mahdollisesti muualta maksettavista korvauksista. Lakimuutosten tavoitteena on ollut sekä selkiyttää että täsmentää vahingonkorvausoikeuden sääntelyä ja myös edistää vahingonkärsijöiden yhdenvertaista kohtelua ja parantaa korvaussuojaa.⁷⁹ Tämä tavoite ei ole kuitenkaan henkirikoksen kohteeksi joutuneen läheisen osalta toteutunut toivotulla tavalla. Seuraavaksi käydään lävitse muutamia toimenpide-ehdotuksia korvaussuojan parantamiseksi, ja tuodaan esille sekä puolesta että vastaan puhuvia huomioita kunkin ehdotuksen osalta.

Kärsimyskorvauksen palauttamiselle rikosvahinkolakiin ei ole olemassa varsinaista estettä, kuten jo Oikeusministeriön arviomuistiossa⁸⁰ vuodelta 2009 todettiin. Erityisesti omaiset kokevat nykyisen järjestelmän puutteelliseksi ja epätasa-arvoiseksi rikoksen tekijään verrattuna, sillä asianmukaisia korvauksia on vaikea saada⁸¹. Kärsimyskorvauksella on omaisille myös oikeustajun kannalta merkitystä. Kärsimyskorvaus on hyvitystä tapahtuneesta rikoksesta ja myös sen merkitys tulee ottaa huomioon harkittaessa korvauskäytäntöjä.⁸² Myös kärsimyskorvauksella on mahdollista rahoittaa taloudellista menetystä ja kuluja sairaanhoidosta. Ennen lakimuutosta korvausta kärsimyksestä maksettiin enintään 3 700 euroa⁸³, mikä on toisaalta vähemmän kuin nykyisen käytännön mukainen enimmäiskorvaus.

Kärsimyskorvaus on yksi yleisimmin haettavista korvauksista rikosentekijältä. Opinnäytetyötä varten Itä-Suomen hovioikeudesta tilattujen tuomioiden mukaan korvausta kärsimyksestä

⁷⁸ Valtiokonttori.fi, Rikosvahinkokorvaus - Ohje - Millainen korvaus maksetaan?

⁷⁹ HE 167/2003 vp, s. 1; HE 192/2005 vp, s. 1.

⁸⁰ Ahlas & Antila 2009, s. 25.

⁸¹ Poijula 2010, s. 61.

⁸² KM 2001:11, s. 66.

⁸³ HE 192/2005 vp, s. 6.

tuomittiin 16 tapauksessa, kun tarkasteltavana oli yhteensä 17 tuomiota. Myös korvauksia hakeneista omaisista lähes puolella, eli 45 prosentilla, ainoa tuomittu korvaus oli nimenomaan kärsimys. Tämä tarkoittaa, että he jäävät kokonaisuudessaan ilman korvausta, mikäli tekijällä ei ole maksukykyä. Samoin haastattelut vahvistivat sitä, että kärsimys on keskeisin haettava korvaus henkirikostapauksissa. Tuomitut korvaukset on mahdollista siirtää ulosottoon perittäviksi tuomioistuimen päätöksellä⁸⁴, mutta perintä on tuloksetonta, mikäli tekijällä ei ole omaisuutta. Ylen teettämässä selvityksessä koskien henkirikosuhrin läheisten korvauksia, selvitettiin myös ulosoton merkitystä korvausten perinnässä. Viimeisen kahden vuoden ajalta henkirikostuomioita on annettu noin 200 kappaletta, joista 20 on siirretty ulosottoon. Ulosottoon on siirretty korvauksia perintään noin 800 000 euron edestä, ja perittyä on onnistuttu noin 20 000 euroa. Yli puolet omaisista ei ole saanut lainkaan korvauksia ulosoton kautta.⁸⁵ Syynä sille, etteivät omaiset siirrä korvauksia ulosottoon, voi olla esimerkiksi se, etteivät he halua sidoksiin tekijän kanssa useiksi vuosiksi taikka jakaa nimeään ja yhteystietojaan tekijälle, kuten kansanedustajat ovat tuoneet esille kirjallisessa kysymyksessään⁸⁶ syksyllä 2020.

Kansanedustajat jättivät kirjallisen kysymyksen KK 652/2020 vp syksyllä 2020 eduskunnan puhemiehelle, jossa he toivat esiin sen, kuinka kestävä ja nykyinen rikosvahinkokorvausjärjestelmä on rikoksen uhreille, kun korvauksia ei ole mahdollista saada valtiolta eikä tekijältäkään hänen varattomuutensa johdosta. Varsinaisessa kysymyksessä kysyttiin, milloin hallitus ryhtyy valmistelemaan lakiuudistusta, jolla turvataan uhrin ja omaisten paremmat mahdollisuudet korvausten hakemiseen suoraan Valtiokonttorilta ja mikä on aikataulu uudistusten toteutukselle.⁸⁷ Rikosvahinkolain uudistus on siten ollut esillä myös eduskunnassa. Oikeusministeri Henriksson antoi kysymykseen vastauksen, jonka mukaan Oikeusministeriöllä on parhaillaan rikosvahinkolain uudistusta koskeva selvitystyö käynnissä, minkä on määrä valmistua kevään 2021 aikana. Selvityksessä on tarkoitus arvioida tarvetta korvausmäärien korottamiselle ja myös arvioida henkilövahingon kärsineen läheisten oikeuksien laajentamista sekä onko hakuprosessissa kehittämistarpeita.⁸⁸ Vastauksessa ei varsinaisesti mainittu surmansa saaneen läheisten korvaussuojan laajentamisesta esimerkiksi takaisin kärsimyskorvaukseen, mutta ainakin rikosvahinkolakia koskeva uudistus on jo esillä oikeusministeriössä. Opinnäytetyötä varten tiedustelin Oikeusministeriöltä mahdollisesta rikosvahinkolain uudistuksesta, ja siitä, otetaanko selvityksessä huomioon surmansa saaneen läheisiä. Oikeusministeriöltä saapuneessa vastauksessa vahvistettiin, että myös surmansa saaneen läheisten korvaussuojan kehittäminen on osana selvitystä. Kuitenkaan siihen, miten

⁸⁴ Ulosottolaitos.fi

⁸⁵ Yle MOT 2021, Mitätön korvaus murhasta (kohta 14:50-16:05).

⁸⁶ KK 652/2020 vp. Kirjallinen kysymys.

⁸⁷ KK 652/2020 vp. Kirjallinen kysymys.

⁸⁸ KK 652/2020 vp. Vastaus kirjalliseen kysymykseen.

käytännössä korvaussuojaa kehitettäisiin, ei ollut mahdollista antaa vielä vastausta. Selvitystyöstä laaditaan arviomuistio, jonka tarkkaa julkaisuajankohtaa ei vielä ollut tiedossa, mutta se tapahtunee kuitenkin vielä kevään 2021 aikana. Arviomuistio tullaan julkaisemaan Lausuntopalvelu.fi -sivustolla.

Sekä omaisen kannalta että korvausten käsittelyn nopeuttamiseksi kärsimyskorvaus on yksinkertainen vaihtoehto, sillä se ei edellytä erillistä näyttöä, toisin kuin esimerkiksi henkilövahinko. Toisaalta se, että henkisen kärsimyksen toteen näyttämiseksi ei vaadita selvitystä, se saattaa laajentaa korvauksen hakijoiden piiriä ja näin myös lisätä valtion kustannuksia, jos kärsimyskorvausta harkitaan palautettavaksi takaisin rikosvahinkolakiin. Näin ollen on välttämätöntä, että kärsimyskorvaukselle määrätään yläraja taikka esimerkiksi prosenttiosuus korvauksesta, mikä jää omaisen vahingoksi niin sanotusti omavastuusuutena. Vuoden 2005 lakiuudistuksen yhteydessä on todettu, että muutos kärsimyskorvauksen sijasta tosiasiallisiin kuluihin olisi valtionalouden kannalta neutraali⁸⁹. Tosiasiassa valtion maksamien korvausten määrä henkirikoksen uhreille on pienentynyt huomattavasti. Ylen tekemän selvityksen mukaan ennen vuoden 2006 lakimuutosta valtion varoista maksettiin vuosittain noin 200 000 euroa korvauksia henkirikosuhrien läheisille. Lakimuutoksen jälkeen summa on tippunut 20 000 euroon.⁹⁰ On kuitenkin myös huomioitava, että henkirikosten määrä on laskenut huomattavasti vuodesta 2005 nykyhetkeen, mikä taas puoltaa sitä, että kärsimyskorvaus olisi mahdollista palauttaa rikosvahinkolakiin.

Joka tapauksessa on selvää, että mikäli rikosvahinkolakia uudistettaisiin, tulisi myös valtion taloudellisia mahdollisuuksia punnita. Tässä opinnäytetyössä ei ole kuitenkaan pyritty ratkaisemaan mahdollisia rikosvahinkolain muutoksesta aiheutuvia valtionaloudellisia ongelmakohtia. Kuitenkin vertailukohtana on hyvä tuoda esiin, että esimerkiksi RL 25:7 § mukaisesta laittomasta uhkauksesta, asianomistaja voi hakea korvausta kärsimyksestä Valtiokonttorilta. Poliisihallinnon tilaston⁹¹ mukaan viime vuonna poliisin tietoon tuli yli 10 000 tapausta laittomasta uhkausta koskien. Toki kaikki näistä eivät etene tuomioistuinkäsittelyyn asti, mutta luku on huomattavan suuri verrattuna esimerkiksi vuosittain tapahtuviin henkirikoksiin. Laittoman uhkauksen aiheuttamasta kärsimyksestä HEVA:n suositukset ovat 100-800 euroa taikka 500-1 500 euroa riippuen siitä, onko kyse välittömästä väkivallan uhkasta vai ei⁹². Rikosvahinkolain 9 § mukaan kärsimyksestä voidaan suorittaa enintään 3 600 euron⁹³ korvaus, josta tehdään vielä lain 20 § mukainen 220 euron perusvähennys. Näin ollen laittoman uhkauksen uhri voi saada lähes koko korvauksen valtiolta. Puolestaan henkirikoksen uhriksi

⁸⁹ HE 192/2005 vp, s. 21.

⁹⁰ Yle MOT 2021, Mitätön korvaus murhasta (kohta 17:15).

⁹¹ Poliisi, rikostilastot

⁹² HEVA 2020, s. 35.

⁹³ Korvausmäärää korotettu valtioneuvoston asetuksella 1097/2020.

joutuneen läheinen ei käytännössä saa korvausta tapauksen aiheuttamasta kärsimyksestä mitään kautta, vaikka kyse on vakavimmasta mahdollisesta perus- ja ihmisoikeuksien loukkauksesta.

Oikeusministeriön vuonna 2009 tekemässä selvityksessä toimenpide-ehdotuksena surmansa saaneen läheisten korvaussuojan parantamiseksi ehdotettiin maksusitoumusjärjestelmää, jolla uhrin omainen voisi hakeutua sairaanhoitoon jo ennen asian tuomioistuinkäsittelyä, kun Valtiokonttori on sitoutunut korvaamaan hoidon. Ennakkokorvausjärjestelmä poistaisi uhrin läheisten epävarmuutta korvausten saannin osalta sekä myös mahdollistaisi hoitoon hakeutumisen heille, joilla ei siihen muutoin olisi varaa. Järjestely myös edistäisi omaisten toipumista ja työkyvyn palautumista, mikä on ollut myös lähtökohtana rikosvahinkolain vuoden 2006 muutoksessa. Mikäli tähän ratkaisuun päädyttäisiin, jo arviomuistiossakin on todettu, että tällöin mahdollisuus ennakkokorvaukseen tulisi mahdollistaa myös muidenkin kuin henkirikosten uhreille.⁹⁴ Hieman vastaava järjestely on Tanskan rikosvahinkolaissa. Tanskan järjestelmän mukaan vakavien rikosten, kuten murhan, osalta vakiokorvausta on mahdollista hakea jo esitutkinnan aikana. Edellytyksenä ennakkokorvaukselle on siten rikoksen vakavuus sekä se, että tapaus on sen verran selkeä, että sen voidaan olettaa etenevän tuomioistuinkäsittelyn kautta tuomitsemiseen.⁹⁵ Mikäli Suomessa päädyttäisiin tällaiseen maksusitoumuskäytäntöön, se vaatisi tietysti mittavan lainuudistuksen. Kyseinen järjestely parantaisi osaltaan surmansa saaneen läheisten korvaussuojaa ja nopeuttaisi toipumista, muttei kuitenkaan merkittävästi lisäisi valtion kustannuksia uhreille maksettavista korvauksista.

Haastattelujen yhteydessä esiin nousi myös henkilövahingon korvaamista koskeva näkemys vahingonkorvausoikeuden ja korvausjärjestelmän kehittämiseksi. Vahingonkorvauslain mukaan henkirikosuhrin läheisille ei makseta korvausta aiheutuneesta henkilövahingosta. Kuitenkin sairaanhoitokulujen, muiden kulujen ja ansionmenetyksen korvattavuuden edellytyksenä on, että omaiselle on aiheutunut henkilövahinko, mikä tulee näyttää toteen. Henkilövahinkoa vaatiessa tulee esittää dokumentteja tapahtuneesta vahingosta, kuten lääkärinlausuntoja. Aineettomana henkilövahinkona korvataan kipu, särky ja muu tilapäinen haitta, esimerkiksi siis mielenterveydenhäiriöt.⁹⁶

Kuten aiemmin taulukossa 1 (s. 18) on esitetty henkilövahinkoasian neuvottelukunnan suositukset kärsimyskorvauksen osalta, myös mielenterveyden häiriöistä on olemassa suositukset, jotka ovat kuvattuina alla olevassa taulukossa 2. Mielenterveyden häiriöt on jaettuina akuuttiin stressireaktioon, traumaperäiseen stressihäiriöön, sopeutumishäiriöön sekä kolmeen eri asteiseen masennukseen.

⁹⁴ Ahlas & Antila 2009, s. 26-27, 30.

⁹⁵ European-Justice 2019, Jos korvaushakemukseni käsitellään tässä maassa - Tanska.

⁹⁶ Karhu & Ståhlberg 2020, s. 466-467.

Akuutti stressireaktio	300-1 000 euroa
Traumaperäinen stressihäiriö	1 500-8 000 euroa
Sopeutumishäiriö	500-2 000 euroa
Lievä masennus	500-2 000 euroa
Keskivaikea masennus	2 000-4 000 euroa
Vaikea masennus	4 000-9 000 euroa

Taulukko 2: HEVA:n suositukset mielenterveyden häiriöistä (HEVA 2020, s. 25-26).

Jos taulukon 2 summia verrataan taulukkoon 1 (s. 18), mielenterveydenhäiriöistä maksetaan pääsääntöisesti pienempiä korvauksia, kuin surmansa saaneen läheisille kärsimyksestä. Tämä olisi siten valtion talouden kannalta myös mahdollisesti parempi vaihtoehto, ja myös läheiset saisivat korvausta nimenomaisesti heille aiheutuneesta henkilövahingosta. Vahingonkorvausoikeuden sääntely ei kuitenkaan tällä hetkellä mahdollista sitä, että niin sanotulle välillisen vahingonkärsijälle voitaisiin myöntää korvausta henkilövahingosta. Näin ollen muutosta, jossa henkirikosuhrien läheiset voisivat vaatia korvauksia esimerkiksi mielenterveyden häiriöistä, ei ole mahdollista toteuttaa nykyisen vahingonkorvaussääntelyn mukaan. Mikäli tämä olisi kuitenkin mahdollista, yhtenä etuna on myös se, että henkilövahinko vaatii sen toteen näyttämistä. Kun nykyisin henkirikoksen seurauksena kuolleen läheistenpiiri voi vaatia korvausta kärsimyksestä, sen enempää näyttämättä toteen, onko tapahtuma aiheuttanut heille todellista kärsimystä, se ei olisi mahdollista, mikäli kärsimyksen sijasta pääsääntöinen korvaus olisikin henkilövahinko. Osaltaan se saattaisi karsia korvauksen hakijoita, ja näin myös pienentäisi rahallisesti sekä valtion että rikoksen tekijän korvausvastuuta. Myös opinnäytetyön tutkimusaineisto Itä-Suomen hovioikeuden tuomioista osoittaa, että henkilövahingosta johtuvia kuluja tuomittiin kuvion 2 (s. 20) mukaan 18 prosentille, kun taas kärsimystä 50 prosentille kaikkia korvauslajeja vertailtaessa.

Opinnäytetyön tavoitteena on ollut selvittää henkirikoksen kohteeksi joutuneen läheisten rikosvahingolain mukaista korvaussuojaa ja esittää mahdollisia eri vaihtoehtoja korvaussuojan kehittämiseksi. Johtopäätöksenä voidaan todeta, ettei henkirikoksen uhriksi joutuneen läheisen korvaussuoja ole riittävällä tasolla, tai korvauskäytännöt eivät ainakaan ole tällä hetkellä toimivat. Korvaussuojan kehittämiseksi on monia eri vaihtoehtoja. Varsinaista estettä kärsimyskorvauksen palauttamiselle lakiin ei ole olemassa, mutta korvaussuojan parantamiseksi myös maksusitoumuskäytäntö voi olla riittävä muutos omaisten kannalta. Täysin uusi vaihtoehto olisi henkilövahingon, eli mielenterveyden häiriöiden korvaaminen omaisille. Tämä näkemys

vaatisi lainsäätäjiltä vielä paljon selvitystyötä, mutta voisi olla käytännössä toimiva ratkaisu. Lisäksi opinnäytetyössä on koottu kattava tietoperusta henkirikosuhrien omaisille ja heidän kanssaan työskenteleville tahoille, ja opinnäytetyö on siten vastannut sille asetettuun tavoitteeseen.

Lähteet

Kirjallisuus ja artikkelit

Ahlas, Pauliina – Antila Tuomo, Surmansa saaneen läheisen korvaussuoja. Oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä 2009:14.
https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/76450/omls_2009_14_arviomuisto_34_s..pdf?sequence=1

Annola, Vesa – Hemmo, Mika – Karhu, Juha – Kartio, Leena – Saarnilehto, Ari – Tammi-Salminen, Eva – Tolonen, Juha – Tuomisto, Jarmo – Viljanen, Mika, Varallisuus oikeus. 2. uudistettu painos. Sanoma Pro 2012. Teos päivitetty 06/2019. (Annola ym. 2012)

Bergsdóttir, Gudbjörgs – Engvold, Heidi – Granath, Sven - Jónasson, Jónas – Kivivuori, Janne – Lehti, Martti – Liem, Marieke – Okholm, Mikkel – Rautelin, Mona – Suonpää, Karoliina – Syversen Vibeke, Nordic Homicide Report. Research Briefs 37/2019. University of Helsinki 2019. (Bergsdóttir ym. 2019)
https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/306217/Katsauksia_37_Lehti_etal_2019.pdf?sequence=5&isAllowed=y

Fredman, Markku, Rikosasianajan käsikirja. 1. painos. Alma Talent 2013.

Frände, Dan – Matikkala, Jussi – Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Viljanen, Pekka – Wahlberg, Markus, Keskeiset rikokset. 4. painos. Edita 2018. (Frände ym. 2018)

Heikkilä, Satu – Hirvelä, Päivi, Ihmisoikeudet - käsikirja EIT:n oikeuskäytäntöön. 1. painos. Edita 2013.

Henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan suosituksia (HEVA). 5. painos. 2020.
https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162631/HEVA_suosituksia_sisus_5.painos_vedos_2.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Henkilövahinkoasian neuvottelukunnan suosituksia (HEVA). 4. painos. 2017.
https://oikeusministerio.fi/documents/1410853/5047355/HEVA_suosituks_2017.pdf/7fc57b69-133c-475b-9687-c323cd6e00c3/HEVA_suosituks_2017.pdf

Henkilövahinkoasian neuvottelukunnan suosituksia (HEVA). 3. painos. 2014.
https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/76552/hevan_suosituksia_kh.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Hirvonen, Ari, Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. 2011.
https://www.helsinki.fi/sites/default/files/atoms/files/hirvonen_mitka_metodit.pdf

Husa, Jaakko, Praktinen oikeusvertailu ja ratkaisargumentaatio - Opittavaa Euroopasta? Edilex artikkeli. (4.2.2014) <https://www-edilex-fi.nelli.laurea.fi/artikkelit/11991.pdf>

Karhu, Juha – Ståhlberg Pauli, Suomen vahingonkorvausoikeus. 7. painos. Alma Talent 2020.

Keinänen, Anssi – Väättä Ulla, Empiirinen oikeustutkimus - Mitä ja milloin?, s. 246-271 teoksessa Tarmo Miettinen (toim.) Oikeustieteellinen opinnäyte, Edilex Kirjat 16.2.2016.
<https://www-edilex-fi.nelli.laurea.fi/kirjat/16170.pdf>

Lehti, Martti, Henkirikoskatsaus 2020. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Helsingin yliopisto 2020.
https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/319479/Katsauksia_41_Lehti_2020.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Lehti, Martti, Henkirikoskatsaus 2014. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. 2014.
https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/152607/36_henkirikoskatsaus_2014_korjattu.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Pojjula, Soili, Henkirikosuhrien perheenjäsenten selviytyminen, mielenterveys ja kokemukset tuesta ja palveluista. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2010:21. 2010.
<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/72253/URN:NBN:fi-fe201504226685.pdf?sequence=1>

Suomen virallinen tilasto (SVT): Rikos- ja pakkokeinotilasto. 4. Vuosineljännes 2020. Helsinki: Tilastokeskus (viitattu 18.4.2021). https://www.stat.fi/til/rpk/2020/04/rpk_2020_04_2021-01-19_tie_001_fi.html

Tapanila, Antti, Yleisen tuomioistuimen ratkaisu rikosvahinkoja korvattaessa. Defensor Legis N:o 3/2008 (2008), s. 334-360.

Välimäki, Elina, Ei unohdu koskaan. PS-Kustannus 2017.

Virallislähteet

Asetus 1097/2020, Valtioneuvoston asetus eräiden rikosvahinkolaissa säädettyjen rahamäärien tarkistamisesta.

Asetus 12727/2005, Valtioneuvoston asetus henkilövahinkoasian neuvottelukunnasta.

Euroopan ihmisoikeussopimus 63/1999.

European-Justice, Rikoksen uhri, Korvaukset, Jos hakemukseni käsitellään tässä maassa - Ruotsi.

European-Justice, Rikoksen uhri, Korvaukset, Jos hakemukseni käsitellään tässä maassa - Tanska.

HE 251/2010 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikosvahinkolain muuttamisesta.

HE 192/2005 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosvahinkolaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 167/2003 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi vahingonkorvauslain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 116/1998 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi vahingonkorvauslain muuttamisesta.

KK 652/2020 vp, Kirjallinen kysymys (14.9.2020).

KK 652/2020 vp, Vastaus kirjalliseen kysymykseen (6.10.2020).

KM 2001:11, Henkilövahinkotoimikunnan mietintö 19.12.2001.

LaVM16/2005 vp, Lakivaliokunnan mietintö.

Neuvoston direktiivi 2004/80/EY, annettu 29 päivänä huhtikuuta 2004, rikoksen uhreille maksettavista korvauksista.

Oikeuskäytäntö

KKO 2009:82

Muut lähteet

Yle 2021 a, 2020 oli henkirikosten synkkä vuosi – henkirikosten määrä kasvoi erityisen rajusti viime keväänä. Yle artikkeli. (19.1.2021) <https://yle.fi/uutiset/3-11743093>

Yle 2021 b, Poikkeuksellisen montaa nuorta syytetään nyt henkirikoksesta tai sen yrityksestä, listasimme tapaukset. Yle artikkeli. (16.4.2021) <https://yle.fi/uutiset/3-11885423>

Yle MOT 2021, Mitätön korvaus murhasta. <https://areena.yle.fi/1-50654051?autoplay=true>

Oikeusministeriö 2020. Henkilövahinkoasian neuvottelukunta. (viitattu 1.3.2021) <https://oikeusministerio.fi/henkilovahinkoasiain-neuvottelukunta>

Oikeusministeriö 2009. Henkirikoksen uhrin läheisten oikeudet korvauksiin eivät täysin toteudu. (viitattu 19.1.2021) <https://oikeusministerio.fi/-/henkirikoksen-uhrien-laheisten-oikeudet-korvauksiin-eivat-taysin-toteudu>

Poliisi, Toimintaympäristö ja tilastot. (viitattu 8.1.2021) <https://poliisi.fi/toimintaymparisto-ja-tilastot>

Ulosottolaitos, Tietoa ulosoton hakemisesta. (viitattu 16.3.2021). <https://ulosottolaitos.fi/fi/index/tietoaulosotosta/tietoavelkojalle/mitenusottoahaetaan.html>

Valtiokonttori 2016. Korvaus rikoksen uhreille. (viitattu 1.3.2021) https://vk-wordpress-bucket-prod.s3-eu-west-1.amazonaws.com/uploads/sites/4/2019/02/KP_Korvaus_rikoksen_uhrille_esite_2016_SU.pdf

Valtiokonttori. Rikosvahinkokorvaukset - Ohje - Millainen korvaus maksetaan? (viitattu 17.3.2021). https://www.valtiokonttori.fi/palvelut/korvaus-ja-vahinkopalvelut/rikosvahinkokorvaukset/#ohjeet_millainen-korvaus-maksetaan

Julkaisemattomat

Itä-Suomen Hovioikeuden tuomioita vuosilta 2019-2020.

Kuviot

Kuvio 1: Suomessa tehdyt henkirikokset vuosien 2000-2020 välillä (Lehti 2020, s. 10; Suomen virallinen tilasto (SVT), Rikos ja pakkokeinotilasto 4. Vuosineljännes 2020).	11
Kuvio 2: Tuomitut korvaukset lajeittain perustuen opinnäytetyössä tutkittuun aineistoon ...	20

Taulukot

Taulukko 1: HEVA:n suositukset surmansa saaneen läheiselle aiheutetusta kärsimyksestä (HEVA 2020, s. 41).	18
Taulukko 2: HEVA:n suositukset mielenterveyden häiriöistä (HEVA 2020, s. 25-26).	32

Liitteet

Liite 1: Työelämän asiantuntijoiden haastattelurunko.....	39
---	----

Liite 1: Työelämän asiantuntijoiden haastattelurunko

Iida Hiidenheimo

Haastattelujen kysymysrunko

Opinnäytetyö: Henkirikosuhrin läheisten korvaussuoja rikosvahinkolain valossa

Laurea-ammattikorkeakoulu

Työelämän asiantuntijoiden haastattelut

Kysymysrunko

1. Taustatiedot: Mikä on koulutuksenne ja työkokemuksenne? Oletteko avustaneet henkirikostapauksissa omaisia?
2. Mitä vaatimuksia omaisilla tyypillisesti on, ja onko heille aiheutunut henkirikoksen seurauksena kuluja taikka taloudellista menetystä?
3. Kuinka usein omainen ei ole saanut korvausta Valtiokonttorilta tai korvaus on ollut hyvin pieni tuomittuihin korvauksiin nähden? (Oletuksena, että korvauksia ei ole saatu perittyä suoraan tekijältä). Miten omainen on kokenut korvauskäytännön?
4. Miten arvioisitte rikosvahinkolain mukaisen henkirikosuhrin läheisen korvaussuojan riittävyyttä?
5. Onko teillä näkemyksiä korvaussuojan parantamiseksi, jos sille on näkemyksenne mukaan tarvetta?
6. Oikeusministeriön vuonna 2009 teettämässä selvityksessä toimenpide-ehdotuksena on ollut rikosvahinkolakia koskevan tiedotuksen ja koulutuksen parantaminen. Koetteko, että tieto ja koulutus on riittävää asianajosalalla? Tai, onko havaintojenne mukaan tällaista tiedotusta taikka koulutusta parannettu taikka ollut tarjolla?